

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za romanistiku

ISTROROMÂNĂ –
LIMBA ȘI FOLCLORUL LITERAR

Ivana Černi

Dr. sc. Petar Radosavljević

Dr. sc. Ivana Olujić

Zagreb, studeni 2013.

Formatted: Left: 3 cm,
Right: 3 cm, Top: 3 cm,
Bottom: 3 cm, Header
distance from edge: 1,25
cm, Footer distance from
edge: 1,25 cm, Different
first page

Universitatea din Zagreb

Facultatea de Științe Umaniste și Sociale

Catedra de Romanistică

**ISTROROMÂNĂ –
LIMBA ȘI FOLCLORUL LITERAR**

Ivana Černi

Îndrumător: Dr. sc. Petar Radosavljević

Îndrumător: Dr. sc. Ivana Olujić

Zagreb, noiembrie 2013.

Deleted: Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za romanistiku

**ISTROROMÂNĂ –
LIMBA ȘI FOLCLORUL
LITERAR**

Ivana Černi . . . Dr. sc. Petar Radosavljević

. . . Dr. sc. Ivana Olujić

Zagreb, studeni 2013.

Sumar

1. Prefață	4
2. Introducere	5
2.1 Date geografice	5
2.2 Date istorice	6
2.3 Denumirea.....	8
2.4 Limba sau dialect	9
3. Istroromână	11
3.1 Fonetica și fonologia.....	11
3.1.1 Vocalele	11
3.1.2 Consoanele	13
3.1.3 Accentul.....	15
3.2 Morfologia	16
3.2.1 Substantivul	16
3.2.2 Verbul	27
3.2.3 Adverbul	34
3.2.4 Cuvintele care indică funcția și cuvintele de legătură	36
3.2.5 Interjecțiile.....	37
3.3 Lexicul	37
4. Folclorul literar	39
4.1 Despre folclorul literar în general	39
4.2 Categoriile.....	40
5. Concluzie	53
6. Sažetak	55
7. Literatura	56

Formatted	... [1]
Deleted: 3	
Deleted: 4	
Deleted: 4	
Deleted: 5	
Deleted: 4	
Deleted: 5	
Deleted: 5	
Deleted: 6	
Deleted: 7	
Deleted: 8	
Deleted: 8	
Deleted: 9	
Deleted: 10	
Deleted: 10	
Deleted: 10	
Deleted: 12	
Deleted: 14	
Deleted: 15	
Deleted: 15	
Deleted: 26	
Deleted: 35	
Deleted: 37	
Deleted: 36	
Deleted: 39	
Deleted: 38	
Deleted: 39	
Deleted: 38	
Deleted: 39	
Deleted: 53	
Deleted: 52	
Deleted: 55	
Deleted: 54	
Deleted: 56	
Deleted: 55	
Deleted: 1. . Prefață . 4	... [2]
Formatted	... [3]
Formatted	... [4]
Formatted	... [5]
Formatted	... [6]
Formatted	... [7]
Formatted	... [8]
Formatted	... [9]
Formatted	... [10]
Formatted	... [11]
Formatted	... [12]
Formatted	... [13]
Formatted	... [14]
Formatted	... [15]
Formatted	... [16]
Formatted	... [17]
Formatted	... [18]
Formatted	... [19]
Formatted	... [20]
Formatted	... [21]
Formatted	... [22]
Formatted	... [23]
Formatted	... [24]

1. Prefață

Istroromâna este al patrulea dialect istoric al limbii române. După unii autori s-ar putea clasifica ca o limbă independentă, considerând faptul că n-a avut contact cu limba română pe o perioadă mai lungă de 500 de ani. Este vorbită în niște sate din Istria, Croația și acolo are aproximativ 500 de vorbitori. Istroromâna se vorbește și în familiile de emigranți în New York, SUA, Australia și vestul Europei, unde a ajuns după al II-lea război mondial.

Deleted: mai puțin de 1 000

Această lucrare se bazează pe trei teme mari – istroromâna în general, istroromâna din punct de vedere gramatical și folclorul oral istroromân. Împreună cu descrierea gramaticii istroromânei, în partea gramaticală, din exemplele menționate va fi posibil să se vadă cât de departe de dacoromâna a plecat istroromâna și cum a fost influențată de croata într-o măsură importantă.

Literatura istroromână ar fi mai corect descrisă ca și folclorul literar, pentru că, deși dialectul ca dialect s-a dezvoltat de-a lungul secolelor preluând niște elemente din croata, croata, ea s-a oprit la un nivel oral, fără urmări scrise directe.

Scopul principal este prezentarea istroromânei într-un mod specific, care cuprinde atât dialectul cât și literatura, pentru că istroromâna înseamnă mult mai mult decât al patrulea dialect istoric al limbii române. Istroromâna este un fenomen pe cale de dispariție, această lucrare fiind unul dintre modurile în care se conștientizează.

Deleted: ¶

2. Introducere

Istroromâna este o anomalie lingvistică specifică – este unul din dialectele istorice ale limbii române, dar este singurul care n-are nici un fel de contact cu limba română și care nu se vorbește în România numai în câteva sate din Croația. În SUA, vestul Europei și Australia locuiesc familiile istroromânilor, care au purtat istroromâna alocând s-au mutat după al II-lea război mondial.

2.1 Date geografice

Satele în care se vorbește istroromâna în Croația formează două grupuri – de nord și sud. Grupul de nord are numai un sat Jai (Žejani), dar mai mulți vorbitori. Grupul din sud este formată din mai multe sate – Sucodru (Jasenovik), Nosolo sau Noselo (Nova Vas), Șușnievița sau Șușnévițe (Šušnjevića), Costârčan (Kostrčani), Perâsi (Perasi) și Zanjcovți (Zankovci). Goran Filipi în *Atlasul Lingvistic Istroromân*¹ spune că în a doua jumătate a secolului 19, istroromâna a dispărut din satul Skitači, iar până la al II-lea război mondial de asemenea din satele Letai, Gradinie, Grobnić. Satele menționate – Letai, Gradinie, Grobnić, împreună cu satul Brdo au fost incluși în grupa din sud.

Un număr însemnat de istroromâni a plecat din Istria după cel de al II-lea război mondial, cel mai mult în SUA, Australia și în vestul Europei – Germania, Austria, Suedia. În New York există și azi o comunitate foarte mare de istroromâni care acolo mențin limba istroromână în viață. Kovačec în *Descrierea istroromânei actuale*² menționează că în nord trăiesc circa 450 – 500 de istroromâni, iar la sud circa 800 –

---

¹ Filipi, Goran: *Istrorumunjski lingvistički atlas – Atlasul Lingvistic Istroromân – Atlante Linguistico Istroromano*; Knjižnica Atlas, Pola, 2002; pg. 8

² Kovačec, August: *Descrierea istroromânei actuale*; Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971; pg. 23

Deleted: u

1 000; în total 1 250 – 1 500. Datele au fost adunate în anii '60 și '70, iar astăzi numărul lor este și mai mic. [După Filipi³, numărul istroromânilor era numai 400.](#)

Formatted: Indent: First line: 0 cm

Destinul istroromânei nu este strălucit și există chiar posibilitatea ca limba să dispară. Generația tânără s-a mutat în orașe mai mari, cum sunt Rijeka, Poreč sau Opatija din cauza școlilor și a locurilor de muncă. Ca urmare a acestei emigrații mai recente, în sate au rămas numai bătrâni și apare posibilitatea dispariției limbii istroromâne în Istria. O altă problemă este faptul că istroromânii sunt bilingvi – alături de istroromână vorbesc croata și italiană. Se declară ca croați, evitând discriminarea posibilă cauzată de limba maternă.

Vina nu este numai a lor, ci și a ambelor țări, a României, de pe al cărui teritoriu au venit, și a Croației, pe al cărui teritoriu sunt acum. Daniela Katunar menționează că în timpul celui de al II-lea război mondial a fost deschisă o școală la Jaišan cu cursuri în limba istroromână, dar planul ascuns în spatele ei era ca fasciștii să câștige încrederea localnicilor. Astăzi nu mai există nimic.

2.2 Date istorice

Există mai multe teorii diferite despre istoria istroromânilor, despre venirea și stabilirea lor pe teritoriul pe care trăiesc azi. Unele, cum este teoria că istroromânii sunt un popor autohton din Istria care se trage din timpul Imperiului Roman au fost refuzate ca absurde și nedovedite.

În lucrarea *Compendiu de dialectologie română*⁴, Matilda Caragiu Marioțeanu vorbește despre trei dintre cele mai importante teorii care au fost acceptate ca posibile. Autorii Antonio Covaz, Ioan Maiorescu și Dimitrie Onciul susțin teoria că istroromânii sunt popor autohton din Istria. Argumentele care explică de ce teoria lor nu este corectă vor fi prezentate mai târziu.

---

³ Filipi, Goran: *Istrorumunjski lingvistički atlas – Atlasul Lingvistic Istroromân – Atlante Linguistico Istroromeno*; Knjižnica Atlas, Poja, 2002; pg. 45

⁴ Caragiu Marioțeanu, Matilda: *Compendiu de dialectologie română*; Editura științifică și enciclopedică, București, 1975; pg. 169

Deleted: u

Sextil Pușcariu, renumit lingvist și istoric literar român, susține că istroromânii sunt urmași ai românilor apuseni din nord-vestul Peninsulei Balcanice. După el, în evul mediu, istroromânii au locuit alături de sârbi pe țărmul drept al Dunării. La venirea turcilor o parte a istroromânilor a fost împinsă către vest, pe țărmul Mării Adriatice, în peninsula Istria. Acolo, de-a lungul secolelor au fost decimați de epidemii. A treia teorie este reprezentată de lingvistul Ovid Densușianu. Densușianu crede că istroromânii au venit din nordul Dunării, dar după origine, sunt din vestul teritoriului dacoromân.

Există multe dovezi care susțin teoria că istroromânii nu sunt autohtoni din Istria ci că s-au mutat acolo și sunt, de fapt, de origine nord-dunăreană. Densușianu menționează următoarele:

1. rotacismul lui *-n* în *-r*, care apare în istroromână – *bine* – *bire*. Acest fenomen este prezent în elementele latine, dar nu și în elementele de origine croată sau italiană. După el, fenomenul menționat este un argument în favoarea teoriei că istroromânii au venit în Istria dintr-o altă regiune și că după venirea lor schimbarea lui *-n* în *-r* a fost acceptată.

2. Istroromâna conține și niște elemente venite din albaneză, o dovadă că o dată vorbitorii acestor limbi au locuit unii alături de alții.

3. Istroromânași dacoromâna au același tratament al vocalelor nazale vechi slave *ѣ* și *ѧ*.

Celelalte argumente exprimă asemănările istroromânei cu graiurile din vestul teritoriului dacoromân (bănățean, crișan):

4. În istroromână s-au păstrat labialele nealterate ca în graiul bănățean – *bire* 'bine', *ficât* – 'ficat', *mil'e* – numărul 'mie', *pițor* – 'picior', *vis* – 'vis' – cu numai trei excepții – *șoptir* – 'pieptene', *kl'ept* – 'piept', *mîie* – pronumele 'mie'.

5. Condiționalul se formează cu același auxiliar *-reș, reși, reș* + imperfectul verbului *a vrea* – istroromână *te reș vedeș*, bănățean *veni-reăș*, (*v*) *reăș veni*.

Ca cel mai puternic argument în dovada teoriei de originea nord-dunăreană a istroromânilor, Caragiu Marioțeanu accentuează rotacismul. Pușcariu s-a ocupat de acest fenomen și a prezentat două grupuri dialectale – grupațiaromânilor răsăriteni, unde îi așează pe aromâni și meglenoromâni, în limba căror rotacismul nu există și se folosește sistemul schimbării de la latina *ce, ci, ge, gi* în *țe, țî, țe, țî*; și grupația compusă din

istoromânii din sud-vestul Dunării și dacoromânii din nordul Dunării, care au rotacismul și același tratament al velarelor latinești.

Istoromânii s-au separat de restul românilor probabil în secolul al 10-lea, pentru că atunci în restul dialectelor românești intră elementele maghiare, care nu sunt prezente în istoromână, după cum explică Densușianu.

2.3 Denumirea

Numele de istoromân provine din romanistică și dialectologie, nu de la istoromâni înșiși. Vorbitorii istoromânei folosesc diferite derivate din numele satelor, care depind de satele din care provin ei. De exemplu, din Jaiăn sunt *žeiânci*, din Șușnievița *susnévci*, din Costârcean *costârceanci* iar din Brdo *briiâni*. Aceeași regulă este valabilă și pentru numele limbii – *žeiânski*, *susnévski*, *novošanski*.

Pentru a denumi limba pe care o vorbesc, istoromânii spun *noi cuvinta po žeiânsku*, *po žeiânski* sau *ganeci po susnevsku*, *posusnévski*. Se folosește forma *po naški/naški*, *po našu*, *po našu*, *po naše*, dar cu folosirea ei există o problemă. Forma menționată se poate folosi numai la nivelul unui sat sau a unei comunități unde este absolut clar despre care limbă este vorba. Când se părăsește acest cadru, folosirea formei nu este clară, s-a pierdut sensul la care limbă se referă.

Cândva, istoromânii s-au numit și *Čiči* sau *Ćići*, dar numele se referă și la croații din aria Ciceariei. Pentru locuitorii din partea de sud a muntelui Učka (Muntele Mare) există un nume comun *Vlah (Valah)* – istr. *Vlâs*, *Vlâș* și *vlâski*, *vlâški* sau *vlâske/vlâške lîmbé* pentru limbile valahe. Nici termenul *Vlah* nu este perfect, pentru că în croată îi desemnează pe toți nou veniții care s-au mutat în nordul Dalmației în secolele 15 și 16. Problema cu numele de *Vlah* nu s-a oprit aici – în Peninsula Balcanică, *Vlahii* sunt toți ceilalți, cei care se disting de băștinași.

Până în sec. 19 numele *Valachus*, *Valacco*, cum scrie Kovačec⁵, s-a folosit în Vestul Europei pentru descrierea românilor de la nordul Dunării și a aromânilor balcanici (țințari). Din latinul *romanus* s-a dezvoltat cuvântul *rumân* cu sens *pastor* sau

⁵Kovačec, August: *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*; Pola, 1998., pg. 240

cioban, descriind diferite clasesociale. Mai târziu, în sec. 19 cuvântul se modifică și primește o nota politică, în loc *deromeno(rumeno)* și *siroumain* avem cuvintele noi – *România, român, româna*.

În *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik* Kovačec l-a menționat și pe istoricul italian Ireneo della Croce, care, în sec. 17, a notat cuvântul *Rumer*, cu care i-adesemnat pe istroromâni. Numele tot din latină provine, din lat. *romanus*, dar în istroromână acest *-n* a trecut în *-r* și avem *Rumer*, sau varianta mai corectă fonetic */rumər/*. Astăzi, cuvântul nu se mai folosește.

2.4 Limba sau dialect

Istroromână, deși de mai mult de 500 de ani fără contact cu limba româna, continuă să fie considerată una dintre dialectele istorice al limbii române. A preluat foarte multe elemente din limba croată, un număr probabil mai mare decât elementele care au rămas din română și după uni lingviști, s-ar putea clasifica ca o limba separată și nu dialect sau idiom.

Articolul *Status kontinentalnih balkanskoromanskih idioma i relativistički pristup* al lui August Kovačec vorbește despre problema clasificării istroromânei ca limbi sau ca dialect istoric. Kovačec menționează că lingvistul Alexandru Graur a făcut o analiză de criteriilor pentru a determina de unde aparține dialectul și a venit la concluzie ca istroromâna, împreuna cu restul idioamelor balcanic-roman, nu este un dialect ci ar trebuie să fie o limba separată.

De asemenea, Kovačec aduce aminte că problema nu este în lingvistică, ci în politică, pentru că același problema are și limba moldoveneasca, unde lingviști sovietici insistă că este vorba de o limba separată, iar intelectualii români văd 'o încercarea de a justifica cu argumentele științifice ocupație violentă sovietică al teritoriul ui etnic român.⁶

⁶ Kovačec, August: *Status kontinentalnih balkanskoromanskih idioma i relativistički pristup*; SL 35-36, 131-141; 1993; pg. 133; traducere în româna – I.Č.

Având în vedere că problema cu privire la statutul de dialect sau limba nu este rezolvată complet, în această lucrare ea va fi numită dialect.

Deleted: ¶

Deleted: ¶

Deleted: ¶

¶

3. Istroromână

Istroromână poate fi descrisă ca o combinație a elementelor limbii române și croatecu niște modificări unice. Prin dezvoltarea sa, istroromâna s-a separat de restul dialectelor române și prin asimilarea elementelor slave (croate), a devenit un dialect separat, nu mai funcționează ca un dialect român, ci ca un sistem solitar care în sine însuși are subîmpărțiri. Aceste subîmpărțiri sunt vizibile de la nivelul cel mai simplu ca gruparea satelor în grupa de nord și grupa de sud până la diferențele în graiul istroromânilor din diferite sate.

3.1 Fonetica și fonologia

În fonetica și fonologia istroromânei există diferențe în grai, cauzate de proveniența vorbitorilor, din Jiean sau din Șușnievița.

Indiferent de deosebirile valabile pentru satele și grupățiile menționate, istroromâna are niște trăsături comune pentru întregul teritoriu:

1. vocalele neaccentuate se pronunță mai scurt decât cele accentuate;
2. accentul este expirator;
3. accentul cade asupra unui întreg semantic, vorbitorul decide care cuvânt este cel mai important și el poartă accentul principal (´), iar cuvintele mai puțin importante accentul mai slab, secundar (˘).

3.1.1 Vocalele

Ambele grupări au 8 vocale – /í/, /é/, /e/, /â/, /ú/, /ó/, /ã/, /á/, când sunt sub accent. Când vocalele sunt în poziția neaccentuată, istroromâna din Jiean nu are vocala /e/.

În tabelul de mai jos sunt prezentate trei grupe de vocale, prima este când toate sunt accentuate. A doua pentru Jaiăn și a treia pentru Șușnievița prezintă vocalele în poziție neaccentuată.

Accentuat			Jaiăn			Șușnievița		
/í/		/ú/	/i/		/u/	/i/		/u/
/é/	/â/	/ó/	/e/	/â/	/o/	/e/	/â/	/o/
/e/	/á/	/ã/		/a/	/ã/	/e/	/a/	/ã/

Tabela 1 – vocalele după Kovačec

Kovačec, în *Descrierea istroromânei contemporane*, prezintă foarte detaliat sistemul vocalelor cu cele mai importante caracteristici ale lor și accentuează diferențele dintre Jaiăn și Șușnievița.

/i/ – cea mai închisă vocală din seria palatală. În Jaiăn, în poziție neaccentuată, mai ales în silabă neaccentuată nefinală la unii vorbitori se realizează ceva mai deschis ca /i/.

/u/ – cea mai închisă vocală din seria velară; rotunjită. În poziție neaccentuată, mai ales în silabă nefinală, se realizează ceva mai deschis ca /u/.

/e/ – vocală semideschisă, palatală. Individual, în silabele neaccentuate nefinale se realizează ceva mai închis.

/â/ – vocală semideschisă medială. Mai închisă decât /ă/ din limba română literară, dar mai deschisă decât moldovenescul /â/. În Șușnievița, Noselo și Sucodru este mai deschisă decât în Jaiăn. În Dolinșcina, satul care aparține grupei de sud, la un vorbitor Kovačec a notat că fonemul /â/ este adesea înlocuit cu /e/, dar fenomenul nu este invers.

/o/ – vocală semideschisă velară; rotunjită. Individual, în silabele neaccentuate nefinale se realizează ceva mai închis.

/e/ – cea mai deschisă vocală palatală. În Jaiăn se află numai în silabele accentuate. În Șușnievița, Noselo și parțial în Sucodru și Letai apare și în silabele finale, deschise, neaccentuate. Aici, prin opoziția /e/ – /e/ se exprimă opoziții gramaticale importante. În Costârcean și Brdo fonemul /e/ nu apare în silabă finală neaccentuată ci, ca și în Jaiăn, în locul lui este /a/ – persoana a 3-a singular prezentă la verbele în -ã are

desinența *-a*, nu *-e*. Tot așa, formele nearticulate și articulate ale substantivelor feminine nu sunt în *-e* ci în *-a*.

/a/ – cea mai deschisă vocală medială și cea mai deschisă vocală din sistemul întreg. Corespunde lui */a/* din dacoromână. În general se găsește în silabele neaccentuate. În împrumuturile din croată sau din alte limbi prin intermediul croatei și în cuvântul românesc *drac* este în silabele accentuate.

/ă/ – cea mai deschisă vocală velară; rotunjită. Apare numai sub accent.

3.1.2 Consoanele

Cum a fost cu vocalele, și în sistemul consoanelor există diferențe specifice dintre istroromâna din grupa de nord (Jeiăn) și de sud (Șușnievița, Noselo, Brdo).

		Labiale	Dentale	Siflante	Șuierătoare	Palatale	Velare
Oclusive	Surde	p	t	ț	č	t''	k
	Sonore	b	d		(ğ)		
Fricative	Surde	f		s	ș		h
	Sonore	v		z	ž	j	ɣ
Nazale		m	n			ń	
Laterale			l			l'	
Vibrantă			r				

Tabela 2 - consoanele pentru grupa de nord (Jeiăn)

		Labiale	Dentale	Siflante	Șuierătoare	Palatale	Velare
Oclusive	Surde	p	t	ț	č	t''	k
	Sonore	b	d		(ğ)		g
Fricative	Surde	f		s	ș		h
	Sonore	v		z	ž	j	
Nazale		m	n			ń	
Laterale			l			l'	

Vibrantă			r				
----------	--	--	---	--	--	--	--

Tabela 3 - consoanele pentru grupa de sud (Șușnievița, Noselo, Brdo)

Descrierea consoanelor este de asemenea preluată din *Descrierea istroromânei contemporane* a lui Kovačec.

/p/ – oclusivă surdă bilabială.

/b/ – oclusivă sonoră bilabială.

/f/ – fricativă surdă labiodentală.

/v/ – fricativă sonoră labiodentală.

/m/ – (oclusivă) bilabială (sonantă) nazală.

/t/ – oclusivă surdă dentală.

/d/ – oclusivă sonoră dentală.

/n/ – (oclusivă) dentală (sonantă) nazală.

/l/ – laterală dentală (sonantă).

/r/ – vibrantă apicodentală (sonantă).

/tʃ/ – africată (/ts/) surdă alveolară; siflantă.

/s/ – fricativă surdă alveolară; siflantă.

/z/ – fricativă sonoră alveolară; siflantă.

/č/ – africată (/tʃ/) surdă prepalatală; șuierătoare.

/ǰ/ – africată (/dž/) sonoră prepalatală; șuierătoare. Notată în puține exemple împrumutate din italiană sau croată – *graževina* – 'șantier', *róžendan* – 'ziua nașterii', *gornâ* – 'ziar'.

/š/ – fricativă surdă prepalatală; șuierătoare.

/ž/ – fricativă sonoră prepalatală; șuierătoare.

/tʰ/ – oclusivă surdă palatală; corespunde sunetului čakavian care se notează, de obicei, cu litera *ć*.

/j/ – fricativă sonoră palatală; prin tradiție notată ca *ĭ*.

/ń/ – (oclusivă) palatală (sonantă) nazală; corespunde lui /ñ/ croat (în grafie *nj*).

/lʰ/ – laterală palatală (sonantă).

/k/ – (oclusivă) surdă velară; prin tradiție notată ca *k* înainte vocalelor *i*, *e*, *ę*, în alte contexte cu *c*.

/g/ – oclusivă sonoră velară; prezentă în grupa de sud, corespunde sunetului /ɣ/.

/h/ – fricativă surdă velară.

/ɣ/ – fricativă sonoră velară. Specifică pentru Jeiăn, în alte sate îi corespunde sunetului /g/.

În tabelele de mai sus nu sunt menționate trei consoanțe, din cauză folosirii lor specifice și rare:

/ŋ/ – (oclusivă) velară (sonantă) nazală. Apare numai înaintea unei consoanțe velare. Corespunde sunetului dacoromân scris *n* în *luncă*.

/dʲ/ – oclusivă sonoră palatală, o variantă individuală a lui /ǰ/. Notată în numai două cuvinte de origine croată – *grad''evína* – 'șantier' și *ród''endan* – 'ziua nașterii'.

/dʒ/ – africată (/dz/) sonoră alveolară. Notată în puține exemple de tipul lui *câϕród* – 'oricât de mulți'.

3.1.3 Accentul

Încea ce privește accentul, care este expirator, istroromâna este foarte liberă. Accentul poate fi pus pe orice cuvânt din întregul semantic, pentru că vorbitorul decide care cuvânt este mai important și care mai puțin. Urmând această regulă, cuvântul mai important are accentul principal (´), iar cuvântul mai puțin important, accentul secundar (˘).

Kovačec⁷ spune că atunci, teoretic, accentul poate sta pe orice silabă, numărând de la sfârșitul cuvântului: pe a cincea – *mălanițele* – 'smeurele'; pe a patra – *păstorkel'eĩ* – 'fiicei vitrege' (D), *svădvițele* – 'domnișoarele de onoare'; pe a treia – *ómirlor* – 'oamenilor', *zărmanulũ* – 'rudei, verișorului' (D); pe a doua – *mul'erle* – 'femeile', *săre* – 'sare' și pe ultima – *cântă* – 'a cânta', *zărncetăt* – 'stricat (despre lapte)⁸.

Deși accentul în istroromână nu are un rol distinctiv, locul lui are un rol asemănător. În verbele care se termină în infinitiv în -*ă* (cu câteva excepții din celelalte categorii), după locul lui se distinge persoana a III-a sg. prezent sau persoana a II-a sg.

⁷ Kovačec, 1971, 73

⁸ Kovačec, August: *Descrierea istroromânei actuale*; Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971, pg. 73

imperativ de infinitiv: *află* – 'a găsi' – *âfla* – 'găsește' (prezent și imperativ); *ramare* – 'a rămâne' – *rârmare* – 'rămâne' (prezent Șușnievița); *avzi* – 'a auzi' – *âvzi* – 'ascultă' (imperativ).

Locul accentului poate avea și distincție lexicală – *ćirâ* – 'a cina' – *ćira* – 'a cina'; *âsera* – 'astă-seară' – *aseġa* – 'aseară'.

3.2 Morfologia

Materialul următor va fi aranjat în categorii mai mari din cauza unei viziuni mai clare a materialului – substantivul, verbul, adverbul, cuvintele care indică funcția și cuvintele de legătură, interjecțiile. Fiecare din categoriile mari are subcategoriile sale mai amănunțit explicate. Diferențele dintre sate vor fi accentuate.

3.2.1 Substantivul

Substantivul în istroromână are patru categorii, ca și în română – gen, număr, caz și determinare.

Istroromâna cunoaște trei genuri – masculin, feminin și neutru. Singura excepție sunt substantivele care denumesc ființele unde genul este condiționat de sex. În majoritatea cazurilor, opoziția genului masculin – feminin este exprimată lexical, alături de indicatorii genului respectiv – *om* – *žénsca* – 'om' – 'femeie', iar într-un procent mic, cu ajutorul formașilor – *fil'* – *fil'e* – 'fiu' – 'fiică'.

Patru cazuri care există în istroromână sunt: nominativ, genitiv, dativ și acuzativ, dar din nou, ca în română, cazurile sunt grupate – nominativul cu acuzativul, genitivul cu dativul. Vocativul nu intră în sistemul cazurilor pentru că el se referă la fraza întregă, nu numai la o parte a ei. În general are formă identică cu nominativul, un număr foarte mic de substantive diferă de la aceste reguli.

Opoziția determinat-nedeterminat, sau mai simplu spus, determinarea, există numai la substantive și la adjectivul calificativ. La alte categorii de cuvinte, nu există selecție gramaticală pentru că determinarea este conținută lexical.

Deleted: ¶
¶

3.2.1.1 Substantivul

Pentru genul masculin singular, substantivul are patru desinențe posibile.

1. $-\emptyset$: *om* – 'om', *câp* – 'capete', *hlâpâț* – 'servitor', *per* – 'pâr', *šóreč* – 'șoarece';
2. $-e$: *câre* – 'câine', *γl'ârme* – 'vierme'; *žúre* – 'băiat';
3. $-o$: *líbero* (Jeiăn) – 'liber', *nóno* – 'bunicul';
4. $-u$: *codru* – 'codru', *ócl'u* – 'ochiul', *sócru* – 'socru'.

La plural, lucrurile sunt mai complicate și există șase soluții diferite.

1. $-\emptyset$ – pentru substantivele terminate în /*p, b, f, v, m, ț, č, š, ž, l', n', r*/:
fečór – *fečór* – 'copil', *γospodâr* – *γospodâr* – 'stăpân', *lup* – *lup* – 'lup';
2. $-\emptyset$ cu alternanțele consonantice – substantivele care la singular se termină în /*t, d, n, k, γ, h, s, z*/ la plural se vor termina în /*ț, z, n', č, ž, š, ž, l'*/:
ân – *ân'* – 'an', *preft* – *preft'* – 'preot', *siromâh* – *siromâš* – 'sărac';
3. $-i$ – pentru substantivele care se termină într-un grup consonantic + $-u$:
sócru – *sócři* – 'socru', *ócl'u* – *ócl'i* – 'ochi', *pedúcl'u* – *pedúcl'i* – 'păduche';
4. $-i$ – pentru substantivele care înaintea formantului $-\emptyset$ au consoană + *â* + consoană. La ele, există alternanța CÂC în CC. Dacă accentul a fost pe *â*, în plural trece pe silaba anterioară:
câšal' – *câšl'i* – 'tuse', *hlâpâț* – *hlâpți* – 'servitor', *sâmân* – *sâmni* – 'bâlci';
5. $-\emptyset$ pentru substantivele care la singular se termină în $-e$ și pentru eventualele alomorfe ale lexemelor condiționate de alternanțe consonantice /*t/* – /*ț/* sau vocalice /*â/* – /*e/*/:
frâte – *frăț* – 'fratele', *γl'ârme* – *γl'erm* – 'vierme';
6. $-ure$ (pentru substantivele monosilabice) sau $-\emptyset$ (pentru cuvintele polisilabice) – substantivele care numesc lucruri și care au fost cândva de gen ambigen:
nâs – *nâsure* – 'nas', *lúcru* – *lúcru* – 'lucru', *pičór* – *pičóre* – 'picior', (excepția sunt *os* – *óse* sau *ósure* – 'os' și *corn* – *corne* sau *córnure* – 'corn').
În Jeiăn pentru substantivele care numesc ființe, formantul este $-ure$ – *crâl'* – *crâl'ure* – 'rege', *om* – *ómure* – 'om'.

Genul feminin singular are trei categorii:

1. $-\emptyset$: pentru substantivele care se termină în $-e$, $-â$. Grupul este limitat la numai trei cuvinte:

ml'â – 'oaie', *vițé* – 'vițel', *steę* – 'stea';

2. $-a$: *sócra* – 'soacra', *vâca* – 'vaca', *žénsca* – 'femeie';

3. $-e$: *mul'âre* – 'soție', *pâre* – 'pâine', *sâre* – 'sare'.

La plural, genul feminin are cinci soluții:

1. $-\emptyset$ – pentru substantivele care se termină în $-c/-$, $-\gamma/-$, $-sc/-$, $-r/-$, $-t/-$ + $-a$.

La substantivele în $-ca$, $-\gamma a$, $-sca$, în lexem se produce alternanța consonantică /č, ž, št/:

dumíreca – *dumíreč* – 'duminica', *lísca* – *líšt* – 'aluna', *sęra* – *ser* – 'seară'.

2. $-\emptyset$ – pentru substantivele care se termină la singular în $-e$. Prezente sunt alternanțele vocalice $-\â/-$ – $-e/-$ și consonantice $-t/-$ – $-t/-$, $-d/-$ – $-z/-$, $-l/-$ – $-l'/-$:

četâte – *četât* – 'cetate', *merінде* – *merínzi* – 'masă', *uše* – *uš* – 'ușă'.

3. $-e$ – pentru substantivele din Șușnievița și Noselo care se termină la $-a$ și cele din Letai la $-e$:

cóla – *cóle* – 'roata', *móra* – *móre* – 'coșmar', *liņyura* – *liņyure* – 'lingura';

4. $-i$ – substantivele care în singular înaintea formantului $-a$ au un grup consonantic $-\check{c}v/-$, $-rp/-$, $-mb/-$ sau un grup „muta cum liquida” $-dr/-$, $-bl'/-$:

bédra – *bédri* – 'coapsa', *bíčva* – *bíčvi* – 'ciorap', *límba* – *límbi* – 'limba';

5. $-le$ – substantivele care se termină în $-e + \emptyset$, $-â + \emptyset$, $-í + \emptyset$:

ml'â – *ml'âle* (*mňâle*) – 'oaie', *steę* – *steęle* – 'stea', *zi* – *zîle* – 'zi'.

Genul neutru este specific. Deși româna este singura limba romanica care a păstrat trei genuri – masculin, feminin și neutru⁹, neutru în istroromânadiferă de neutrul dindacoromâna, unde în singular are formele de genul masculin, iar în plural, de feminin.

În istroromâna neutru sg. are formele separate, care au intrat din croată:

1. $-o$ – formant este de tip croat:

---

⁹ Kovačec, August: *Bilingvizam i aloglotski utjecaji na morfosintaktičku strukturu jezika (na istroromunjskom materijalu)*; "Suvremena lingvistika", nr. 4 (numărul special "Jezici u kontaktu i lingvističko posuđivanje", editor R. Filipović); Zagreb, 1967; pg.105

nébo – 'cer', *srébro* – 'argint', *zlâto* – 'aur';

2. *-e* – Kovačec¹⁰ a notat exemplul numai la un vorbitor:

uro pítahe – 'o întrebare'.

Pentru pluralul genului neutru, Kovačec¹¹ nu a găsit nici un exemplu.

În mod similar cu prezentarea genului și numărului substantivelor, categoriile determinarea și cazul vor fi explicate de asemenea împreună. Funcțiile lor sunt la fel ca și în română, dar cu forme diferite.

Forma determinată, pentru masculin singular este formată în modul următor:

1. *-u* – pentru substantivele care la forma nedeterminată se termină în consoane sau la consoană latentă *-l* și substantivele *bo* și *ne*, cu alomorfele lexemelor:

mort – *mórtu* – 'mort', *pičór* – *pičóru* – 'picior'; *câ* – *câlu* – 'cal', *ml'e* – *ml'élú* – 'miel'; *bo* – *bóvu* – 'bou', *ne* – *nevu* – 'nea;

2. *-u* – pentru substantivele cu grupa consonantică + u:

códru – *códru* – 'codru', *ócl'u* – *ócl'ú* – 'ochi', *sócru* – *sócru* – 'socru';

3. *-e* – substantivele cu forma nedeterminată în *-e*:

frâte – *frátele* – 'frate', *lúme* – *lúmele* – 'lume', *șârpe* – *șârpele* – 'șarpe'.

Deleted: ¶
¶

Pluralul are trei posibilități:

1. *-i* – pentru toate substantivele care în forma nedeterminată pluralul se termină în consoanele:

fečór – *fečóri* – 'copilul', *suséz* – *susézi* – 'vecinul', *vițél'* – *vițél'i* – 'vițelul';

2. *-i* – substantivele care la plural, forma nedeterminată, se termină în *-i*:

códri – *códri* – 'codrul', *sâmni* – *sâmni* – 'bâlci', *žeruŋcl'i* – *žeruŋcl'i* – 'genunchiul';

3. *-e* / *-(r)le* – forma nedeterminată plural este la *-e* sau *-ure*:

óse – *ósele* – 'osul'; *ošór* – *ošórle* – 'oul', *zéture* – *zéturle* – 'ginerele'.

¹⁰ Kovačec, 1971, 85

¹¹ Kovačec, 1971, 91

Genul feminin singular formele determinate:

1. *-a* – substantivele care în forma nedeterminată au *-a* (pentru Jeiăn, Brdo, Costârčan și Zájcovți) sau cu ajutorul formanților-*e* (în Șușnievița și Noselo):

sócra – sócra – 'soacră', *vâca – vâca* – 'vacă'; *vâke – vâca* – 'vacă';

2. *-a* – forma nedeterminată este în *-e*:

fil'e – fil'a – 'fiică', *mul'âre – mul'âra* – 'femeie', *poŷâće – poŷâča* – 'pâine';

3. *-u* – pentru substantivele *ml'â, ste, vițe*, care au și alternanțele interne:

ml'â – ml'âvu – 'oaie', *ste – stevu* – 'stea', *vițe – vițevu* – 'vițelul';

4. *substantivul zi*:

zi – zîia – 'zi'.

Pluralul, formele determinate feminin:

1. *-ele / -ile* – la forma nedeterminată plural în *-e* sau *-i* s-a adăugat *-le*:

bédri – bédri-le – 'coapsă', *cóle – cóle-le* – 'roata', *zîle – zîle-le* – 'zi';

2. *-r + le* – dacă forma nedeterminată plural este la *-r + -ø*:

ŷal'ir – ŷal'ir-le – 'găina', *mâr – mâr-le* – 'mână', *surâr – surâr-le* – 'sora';

3. *-ile* – forma nedeterminată plural se termină în consoanele /č, ž, š, h, l', ř, z/ sau grupa /št/ + *-ø*:

duš – dúšile – 'suflet', *četât – četâtile* – 'cetate', *merinz – merinzile* – 'masă';

Deleted: ¶

Neutrul-a păstrat în istroromâna, dar cu o mare excepție în fata de dacoromâna

– are numai forme pentru singular.

Deleted: -

1. *-o* – forma este identică formei nedeterminate

nébo – nébo – 'cer', *srébro – srébro* – 'argint'.

Cum a fost deja menționat, istroromâna are patru cazuri – nominativ, acuzativ, genitiv și dativ. Vocativul este într-o situație specială și va fi discutat separat.

Masculin, forma determinată singular poate formele:

1. N/A *-u* – G/D *-uluĩ*

bovu – bóvuluĩ – 'bou', *ómu – ómuluĩ* – 'om', *vițelu – vițeluluĩ* – 'vițel';

2. N/A *-ele* – G/D *-eluĩ*:

cârele – câreluĩ – 'caine', *șârpele – șârpeluĩ* – 'șarpe', *žúrele – žúreluĩ* – 'băiat'.

Formele pentru plural sunt:

Deleted: ¶

1. N/A *-i* – G/D *-ilor*:

bóũ – *bóũilor* – 'bou', *cári* – *cárilor* – 'caine', *lúpli* – *lúpilor* – 'lup';

2. N/A *-le* – G/D *-lor*:

lúpurle – *lúpurlor* – 'lup', *neșurle* – *neșurlor* – 'nins', *pičor(e)le* – *pičor(e)lor* –

'picioar'

Deleted: ;

Genul feminin singular și plural sunt mai simple:

1. N/A *-a* – G/D *-el'eĩ*:

fil'a – *fil'el'eĩ* – 'fiica', *sára* – *sárel'eĩ* – 'sora', *vâca* – *vâkel'eĩ* – 'vaca';

2. substantivele *ml'ã*, *șteșu*, *vișevu*:

ml'ãvu – *ml'ãlel'eĩ* – 'oaie', *șteșu* – *șteșel'eĩ* – 'stea', *vișevu* – *vișelel'eĩ* – 'vitelu'.

Pluralul este cel mai simplu:

1. N/A *-ele*, *-ile*, *-le* – G/D *-elor*, *-ilor*, *-lor*:

feșele – *feșelor* – 'fata', *márle* – *márlor* – 'mână', *vâčile* – *vâčilor* – 'vacă'.

Pentru neutru, G/D au monemul funcțional *a*, care este absent în N/A:

nébo – *a nébo* – 'cer', *srébro* – *a srébro* – 'argint'.

Vocativul, în istroromână, se referă la enunț ca întreg. La majoritatea substantivelor care au forma de vocativ, el este identic formei nominativ – acuzativ.

Pentru masculin există diferențele în satele:

1. *-ule* / *-e* (Jeiăn); *-e* sau *același morfem ca N/A* (satele din sud) – pentru substantivele care termină la o consoană + $-\emptyset$:

bo – *bovule* – 'bou', *om* – *omule* – 'om', *múčnic* – *múčnicule* – 'martor';

2. *-u* – pentru substantivele de la sud, forma identică cu forma determinată de nominativ singular;

3. *formele croate*:

N cúmatru – *V cúme* – 'naș', *N fil* – *V sířo* – 'fiu'.

Femininul are numai o formă separată pentru substantivele specific menționate, restul este identic cu nominativul:

1. *-o* – pentru substantivele în *-a*, *-e*:
čãĭo – 'tată', *mãĭo* – 'mamă', *sóro* – 'sora'.

Articolul nehotărât al substantivelor are funcția de a arăta că obiectul, numit de substantiv, este înțeles în sensul cel mai general, nu a fost amintit mai devreme și este indicatorul genului, al numărului și al cazului sintagmei nominale.

		Masculin	Feminin	Neutru
Singular	N/A	<i>un / ân</i>	<i>o</i>	<i>úro</i>
	G/D	<i>urve</i>	<i>url'e</i>	
Plural	N/A	<i>úri / núšcarl'</i>	<i>ure / núšcarl'i</i>	
	G/D	<i>urore / nušcarore</i>	<i>urore / nušcarore</i>	

Tabela 4 – formele articolului nehotărât al substantivelor

Deleted: ¶

3.2.1.2 Adjectivul

Adjectivul în istroromână, ca și în română, are trei forme, care depind de genul substantivului. Singuradiferența este că istroromâna, sub influența croatei, are forme separate pentru neutru, în timp ce în română, pentru singular, forma este identică cu cea a genului masculin, iar pentru plural a genului feminin.

Pentru că formele adjectivului singular sunt simple, ele vor fi puse împreună pentru toate trei genuri, cu exemplele de mai jos:

1. *-ø*, *-a*, *-o*: *blâtân*, *blâtna*, *blâtno* – 'noroios'; *drâγ*, *drâγa*, *drâγo* – 'drag';
2. *-e*, *-e/-a*, *-e/-o*: *dúl'če*, *dul'če*, *dul'če / dul'čo* – 'dulce'; *târe*, *târe*, *târe / târo* – 'tare';
3. *-ø*, *-ø*, *-o*: *γrev*, *γre*, *γrévo* – 'greu'; *reγ / rev*, *re*, *révo / révo* – 'rău';
4. *-u*, *-e*, *-o*: *róišu*, *róiše*, *róišo* – 'rosie'; *vīū*, *vīe*, *vīo* – 'viu';
5. *-u / -ø*, *-a*, *-o*: *γñiv / γñiū*, *γñila*, *γñilo* – 'putred'; *zdrív / zdrīla*, *zdrīlo* – 'copt'.

Pluralul este mai complicat și genurile vor fi separate.

Deleted: ¶

Adjectivul masculin plural poate avea următoarele forme:

1. $-\emptyset$ – pentru adjectivele care la singular se termină în /b, r, ʃ/:

âb – âb – 'alb', *betâr – betâr* – 'bătrân', *sâr – sâr* – 'sănătos';

2. *alternanțe consonantice* – pentru adjectivele care la singular se termină în /t,

d, k, γ, s, l/ și pentru /l>-ϕ/:

curât – curât – 'curat', *flamúnd – flamúnz*, *visóc – visóc* – 'înalt';

3. *-i* – un singur adjectiv în *-u*, din cauza grupului de consoane:

neyru – neȳri – 'negru';

4. *-i* – pentru adjectivele cu opoziția $-\emptyset - i$ și pentru cele care, la singular au C

+ â + C, iar la plural C + C + i:

bólân – bólni – 'bolnav', *brízân – brízni* – 'grijuliu', *frízâc – frízki* – 'proaspăt';

5. $-\emptyset$ – adjectivele care la singular se termină în *-e* și pot avea alternanțe în

alomorfelelexemelor /d – z, l – l'/:

dúlče – dúlč – 'dulce', *mole – mol'*, *târe – târ* – 'tare';

6. *-i* – toate se termină la singular la $-\emptyset$, toate sunt obișnuite în croata čakaviana

unde toate au opoziția $-\emptyset - i$:

bédast – bedasti – 'prost', *fin – fini* – 'bun', *zelén – zeléni* – 'verde';

7. *-i* – pentru formele provenite din croată, care se termină în *-ile*:

prâvile – prâvi, *partizânskile – partizânski* – 'partizan', *rumúnškile – rumúnski* – 'român';

8. $-\emptyset$ – două adjective în *-u*:

víu – vii – 'viu', *róišu – roiš* – 'rosie';

9. $-\emptyset$ – două adjective care se termină în *-u*, dar cu alternanțe în alomorfele

lexemului:

γníü – γníl' – 'putred', *zdriü – zdril'* – 'copt';

10. *prin alomorfele lexemelor:*

γrev – γrel' – 'greu', *rev – rel'* (și *reȳ – rel'*) – 'rău'.

Adjectivul feminin are mai puține variante:

1. *-e* – pentru adjectivele care în singular au *-a*:

tířera – tířere – 'tineră', *fína – fíne* – 'bună', *pâmetna – pâmetne* – 'deșteaptă';

2. $-\emptyset$ – pentru adjectivele care se termină în *-a*, dar cu alternanțele vocalice /e –

e/ și consonantice /c – č, γ – ž/:

mika – mič – 'mică', *lúŋya – lúŋž* – 'lungă', *visóca – visóč* – 'înaltă';

3. -i – pentru adjectivele care au grupuri consonantice înaintea formantului –a, cu alternanța vocalică /e –e/:

neŋra – neŋri – 'neagră';

4. -ø – pentru adjectivele care se termină în –e, cu eventuala alternanță din lexem:

móle – mol' – 'moale', *târe – târ* – 'tare', *veŋde – verzi* – 'verde';

5. -le – două adjective care se termină în -ø:

ŋre – ŋrele – 'grea', *reŋ – rele* – 'rea'.

Adjectivul în istroromână, la fel ca și în română, are trei graduri de comparație – pozitiv, comparativ și superlativ. Comparativul este format cu ajutorul monemului modal *maĩ*, iar superlativul cu *măĩ*:

bur – măĩ búr – măĩ búr – 'bine', *luŋγ – măĩ luŋγ – măĩ luŋγ* – 'lungu'.

3.2.1.3 Numeralele

În formele numeralelor se poate vedea foarte bine cum s-a adaptat istroromâna de-a lungul timpului. Dintre numerele cardinale, numai 1 – 10 au păstrat formele din româna veche – *ur, ura* – un, una'; *doi, do* – doi, două', *tréi* – 'trei', *pátru* – 'patru', *činc* – 'cinci', *șáse* – 'șase', *șápte* – 'șapte', *opti* – 'opt', *dévet* – 'nouă', *déset* (Jeiăn) / *zeče* (Brdo, Noselo) / *zeŋe* (Șușnievița) – zece'. În Șușnievița există și formele *ŋinŋ, șáse, sápte, ósân* pentru 5, 6, 7, 8, iar în Jeiăn pentru 8 și 9 se folosesc formele preluate din croată – *dévet, déset*.

Restul numeralelor cardinale este împrumutat din croată – *ĩedanáist, dvanáist, trinaíst, etc.*; *dvádeset, trídeset, cvarnâr, pedesét, etc.* și *sto*. Numerele 200 – 900 merg după modelul slav – *dvisto, tristo; tisút''* sau *távžânt* (Jeiăn) / *mil'ar* (Șușnievița). Alături de formele menționate, există și formele care sunt calcuri din croată – *dó vóte zeŋe, tréi vóte zeŋe*, care pot fi traduse ca 'doi ori zece', 'trei ori zece'.

Numeralele ordinale au modificat forma croată pentru întâiul, întâia, întâii, întâile, care au devenit *párville, párrva, párrvo, párrvi, párrve*. Restul numeralelor cardinale merg după formula *a ... -le / -ile* pentru masculin, *a ... -(v) -a* pentru feminin și *a ... -o* pentru neutru – *a dóile, a dóva, a dóvo; a tréile, a tréia, a tréio; a dvadesétile; a stótile*. La sud, numeralele nu au articolul *a*, ci sunt numai *dóile, dóva, dóvo*.

3.2.1.4 Pronumele

Funcția pronumelor personale este de a substitui substantivul. Istroromâna are pronume personale cu alomorfe libere, accentuate, care pot sta singure și alomorfe legate, neaccentuate, care sunt legate de verb. Diferențele dintre formele legate și libere se văd în accent, iar uneori și în context.

Kovačec vorbește despre cinci opoziții, care sunt exprimate cu pronume personale¹²:

1. *opoziția de persoana* – persoana 1, 2, 3:

ió – tú – ié, iâ; nóĩ – vóĩ – iel', iále;

2. *opoziția de număr*– singular – plural:

ió – nóĩ; tú – vóĩ; ié – iel, iâ – iále;

3. *opoziția de caz*–nominativ, genitiv, dativ, acuzativ.

ió – mĩie – mire, voĩ – a vó – voĩ;

4. *opoziția de gen* – exprimată numai la pers. 3. singular și plural; la formele libere și legate, dativ, pers. 3. plural, este neutralizată:

ié – iâ, âl – (v)o; iel' - iála;

5. *opoziția orientare* – absența orientării asupra subiectului. Este exprimată numai la pers. 3. prin forme deosebite, libere și legate, la dativ și acuzativ; nu există la pers 1 și 2:

a lúĩ, a l'eĩ, a lor – sfiē; âl', la – âš; ié, iâ, iel', iále – síre; âl, vo, âl', le – se.

Formatted: Indent: First line: 0 cm

Deleted: ¶

¹² Kovačec, August: *Descrierea istroromânei actuale*; Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971, pg. 119

				Forme libere	Forme legate (conjuncte)						
Persoana 1		sg.	N	îo	îo						
			D	mîie	âm	(m-)	-m	âmî-	mî-	mi	
			A	mîre	me	m-					
		pl.	N	nóî	nóî						
			D	a nó	na	n-				ni	
			A	nóî	na	n-					
Persoana 2		sg.	N	tú	tu						
			D	ţîie	âţ	ţ-	-ţ	âţî-	ţî-	ţi	
			A	tîre	te	t-					
		pl.	N	vóî	voî						
			D	a vó	va	v-				vi	
			A	vóî	va	v-					
Persoana 3	Neorientare asupra subiectului	sg.	m.	N	îé	îé					
				D	a lúî	âl´	l´	-l´			l´i
				A	îé	âl	l-	-l			
		f.	N	îă	îă						
			D	a l´éî	âl´	l´	-l´			l´i	
			A	îă	o, vo						
		pl.	m.	N	îél´	îél´					
				D	a lór	la	l-				
				A	îél´	âl´	l´	-l´			
			f.	N	îăle	îăle´					
				D	a lór	la	l-				
				A	îăle	le	l-				
Orientare asupra subiectului			N								
			D	sîie	âş	(ş-)	-ş	âşî-	şî-		
			A	sîre	se	s-					

Tabela 5 – pronumele personale (tabela preluată din *Descrierea istroromânei*

actuale a lui Kovačec)

Funcția pronumelor interogative este de a exprima opoziția persoană – non persoană și opoziția de caz, în timp ce opozițiile de gen și număr nu sunt exprimate. Pronumele *čire* exprimă cazurile și cu ajutorul lexemelor supletive.

N/A *čire, če*

G/D *a cui, a će*

Pronumele nehotărâte, ca și interogative, exprimă numai opoziția persoană – non persoană, iar opoziția de caz este exprimată prin monemul funcțional. Pronumele *nuštíre* și *čirevâ* exprimă cazul și cu ajutorul lexemelor supletive:

nuštíre – *nušté* – 'cineva'; *a nuščúĩ* – *a nušté* – 'a nimănui'; *čirevâ* – *čevâ* – 'cineva, ceva'.

3.2.2 Verbul

Verbul în istroromână este o categorie mai stabilă decât substantivul, cum spune Kovačec, cu o mai mare simetrie în sistem. Verbul exprimă următoarele opoziții:

1. *opoziția de număr* – singular și plural;
2. *opoziția de persoană* – pers. 1 – pers. 2 – pers. 3;
3. *opoziția de aspect* – perfectiv – imperfectiv – iterativ;
4. *opoziția de timp* – prezent – trecut – viitor;
5. *opoziția de mod* – indicativ – restrictiv – imperativ – conjunctiv;
6. *opoziția de diateză* – activ – pasiv.

Istroromâna a păstrat patru conjugări din latină, cum a făcut și româna, dar le-a modificat pentru sistemul ei.

1. conjugarea I – /-â/: *stâ* – 'a sta', *turnâ* – 'a turna';
2. conjugarea II – /-é/: *bę* – 'a bea', *ține* – 'a ține';
3. conjugarea III – /-e/: *bâte* – 'a bate', *pl'erde* – 'a pierde';
4. conjugarea IV – /-í/; /-eí, úĩ/: *avzi* – 'a auzi', *cost* – 'a taie'.

Opoziția de aspect este una dintre trăsăturile istoromânei care odoosebește de română și de restul dialectelor românești, dar și de restul limbilor romanice. [Comparat cu limba română și restul dialectelor istorice, numai în istoromâna opoziția de aspect a devenit o categorie gramaticală. Kovačec¹³ explică că s-a dezvoltat în acest mod sub influența limbii croate deasupra istoromâni bilingvii.](#)

Aspectul perfectiv prezintă rezultatul acțiunii în momentul terminării ei, iar imperfectiv o acțiune în continuare, fără să precizeze începutul sau sfârșitul. Între cele două aspecte există și iterativul, cu o acțiune care se repetă, unde nu este important dacă este imperfectivă sau perfectivă. Deși toate verbele pot avea triplă opoziție, opoziția imperfectiv – perfectiv este cea mai frecventă, urmărită de perfectiv – iterativ și cel mai rar, imperfectiv – iterativ.

Opoziția imperfectiv – perfectiv se recunoaște după:

1. prefixele de origine slavă – *do-*, *iz-*, *na-*, *o-*, *ob-*, *po-*, *pod-*, *pot-*, *pre-*, *pri-*, *pro*, *ras-*, *raz-*, *s-*, *z-*, *za*; și de origine română – *a-*, *ân-*, *âm-*:
făče – 'a face' – *prifăče* – 'a face altfel', *lomi* – 'a rupe, frânge' – *odlomi* – 'a rupe o parte, bucată', *želí* – 'a dori' – *zaželí* – 'a fi cuprins de dor';
2. *opoziția tipurilor de conjugare* – *-eŝi* pentru imperfectiv și *-i* pentru perfectiv, cu alternanțele din alomorfele lexemelor:
macní – 'a schimba locul prin mișcare' – *miŝei* – 'a mișca', *stisní* – 'a strânge o dată' – *stiskeŝi* – 'a strânge', *zberi* – 'a termina de ales' – (*z*)*birēŝi* – 'a alege';
3. *cu formele supletive* – formele imperfective sunt de origine latină, iar cele perfective, cu prefix, de origine croată:
arâ – 'a ara' – *zori* – 'a termina de ara'; *bę* – 'a bea' – *popi* – 'a termina de băut'; *tórče* – 'a toarce', *spređi* – 'a termina de tors';
4. *prin diferite tipuri de conjugare* – foarte rar:
hití – 'a arunca o dată' – *heŝití* – 'a arunca';
5. *numai prin alomorfele lexemelor* – cel mai rar:
diyní – 'a ridica o dată' – *diží* – 'a ridica'.

---

¹³[Kovačec, 1967, 109](#)

3.2.2.1 Formele personale

Deleted: ¶

Formele personale sunt simple – indicativ prezent, restrictiv viitor, imperativ și imperfect, care există numai la sud, sau complexe – indicativ viitor, indicativ perfect, restrictiv prezent și restrictiv perfect.

Indicativul prezent exprimă o acțiune verbală care se desfășoară în timpul vorbirii. Verbele de origine română sunt neproductive, iar cele de origine slavă, productive. Kovačec explică diferențele lor: pentru verbele neproductive, la pers. 1,2,3 sg. și pers. 3. pl. accentul este pe lexem, iar la cele productive este „condițional”, totdeauna pe indicatorul de persoană și număr. De asemenea, verbele productive au alternante din lexic, dar în verbele de origine slavă, când verbul a fost deja primit ca perfectiv, imperfectiv sau iterativ, aceasta nu se întâmplă niciodată¹⁴.

Deleted: ¶
¶

Singular	pers. 1	-u, -ø
	pers. 2	-i
	pers. 3	-a, -e
Plural	pers. 1	-ăm, -ém, -ím
	pers. 2	-ăți, -éți, -iți
	pers. 3	-u

Tabela 6 – verbele neproductive – indicatorii de persoana și de număr

Pentru pers. 1 sg., Kovačec în *Descrierea istroromânei actuale* spune care verbe au numai indicator -ø, iar restul au -u. La pers. 3 sg., -a este pentru verbele în -ăla infinitiv, iar -e pentru cele în -e, -e și -i. La plural, pers. 1 și 2 au mai mulți indicatori – pentru infinitivul la -ă, prezentul va fi în -ăm, pentru -e și -e în -ém, iar pentru cele în -i, -ím. Regula menționată este valabilă și pentru pers. 3, iar indicatorii sunt atunci -ăți, -éți, -iți.

¹⁴ Kovačec, August: *Descrierea istroromânei actuale*; Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971, pg. 137

Exemple: *cuvintă* – *cuvintu*, *cuvinți*, *cuvinta*; *cuvintâm*, *cuvintâți*, *cuvintu* – 'a cuvinta'; *cade* – *câdu*, *câzi*, *câde*; *câdem*, *câdeți*, *câdu* – 'a cade'; *dormi* – *dórmu*, *dórmu*, *dórmu*; *dórmu*, *dórmu*, *dórmu* – 'a dormi'.

Singular	pers. 1	-és, -úís
	pers. 2	-éš, -úíš
	pers. 3	-e, (v)-e
Plural	pers. 1	-ím, -eím, -úím
	pers. 2	-ít, -eít, -úít
	pers. 3	-és, -úís

Tabela 7 – verbele productive – indicatorii de persoană și de număr

Verbele productive au mai multe forme pentru fiecare persoană. Pentru verbele care la infinitiv au *-í* și *-eí*, prezent pers. 1 sg. va avea indicatorii *-és* și *-úís*. Verbele în *-í*, *-eí* în infinitiv, au *-éš* în prezent, iar cele în *-úí* au *-úíš*. Toate verbele la pers. 3 au forma *-e*, iar pentru forma (v)-*e* nu este clar dacă este vorba de o variantă facultativă sau combinatorie. La plural, pentru pers. 2 și 3 putem folosi același sistem – verbele în *-í* au *-ím*, *-ít*, în *-eí* au *-eím*, *-eít*, iar cele în *-úí* – *-úím*, *-úít*. Formele pentru pers. 3 pl. sunt totdeauna aceleași ca la pers. 1 sg. – *-és*, *-úís*.

Exemple: *darveți* – *darvésc*, *darvéšt*, *darveți*; *darvím*, *darvít*, *darvecu* – 'a da'.

Restrictivul viitor se folosește pentru exprimarea acțiunii verbale a cărei realizare este o condiție pentru a realiza o altă acțiune verbală în viitor. Este introdus prin indicatori speciali – *când*, *docle* – 'până când', *pâr la* – 'până la', *se* – 'dacă', etc. Restrictivul viitor are un indicativ temporal-modal care este între lexem sau tema și indicatorii de număr și persoană. Distribuția indicativelor este legată de participiu:

1. *-âr* – pentru verbele cu participiul în *-ât*;
2. *-úr* – pentru verbele cu participiul în *-út*;
3. *(-s) -ø* – pentru verbele cu participiul în *-ér*;
4. *-ír* – pentru verbele cu participiul în *-ít*. Verbul *fi* este o excepție –

participiul este *fost*, iar în restrictiv viitor, forma din Jaiän are *f-* înaintea morfemului (*f-ur-*), iar în sud este *fus* (*fus-ér-*);

5. *-eîr* – pentru verbele cu participiul în *-eîr*;
6. *-úir* – pentru verbele cu participiul în *-úir*;

Singular	pers. 1	<i>-ø / -u</i>
	pers. 2	<i>-i</i>
	pers. 3	<i>-e</i>
Plural	pers. 1	<i>-em</i>
	pers. 2	<i>-eț</i>
	pers. 3	<i>-u</i>

Tabela 8 – indicatorii de număr și de persoana – valabil pentru toate verbele

Exemple: *fî – fur, fúri, fúre; fúrem, fúreț, fúru* (Jeiăn); *fusér, fuséri, fusére; fusérem, fuséreț, fuséru* (sud) – 'a fi'; *platí – platír, platíri, platíre; platírem, platíreț, platíru* – 'a plati'.

Imperativul în istroromână are o funcție identică ca și în română sau croată – a exprima o poruncă în sensul cel mai larg (ordin, rugăminte, etc.). Pentru pers. 2 sg., 1 și 2 pl. există morfeme, iar pentru pers. 1 și 3 sg. și pers. 3 pl. se folosește conjuncția *neca* + indicativ prezent:

zi – 'a spune', *neca štîi* – 'a ști', *făč* – 'a face', *ádo* – 'a da'.

Imperfectul există numai în istroromâna de sud. El exprimă o acțiune trecută, dar neterminată, care s-a desfășurat în același timp cu o altă acțiune trecută, care încă durează. Formele lui se folosesc foarte rar și este prezent numai în vorbirea oamenilor bătrâni, pentru a povesti amintiri.

Imperfectul are trei morfeme temporal-modal aparte:

1. *-âi* – pentru verbele care au infinitiv în *-â*;
2. *-eî* – pentru verbele care au infinitiv în *-e*, *-e* și *-eî*;
3. *-îi* – pentru verbele care au infinitiv în *-i*.

Singular	pers. 1	<i>-am</i>
	pers. 2	<i>-ai</i>

	pers. 3	-a
Plural	pers. 1	-an
	pers. 2	-aș
	pers. 3	-a

Tabela 9 – indicatorii de număr și de persoana – valabil pentru toate verbele

Exemplu: *avzí – avzĩam, avzĩai, avzĩa; avzĩan, avzĩaș, avzĩa – 'a auzi'; vede – vedeĩam, vedeĩai, vedeĩa; vedeĩan, vedeĩaș, vedeĩa – 'a vede'.*

Indicativul viitor se folosește pentru a exprima o acțiune viitoare față de o altă acțiune viitoare, prezentă sau trecută. Cu indicativul viitor se poate exprima și o poruncă, când vorbitorul este dinainte sigur că va ajunge la îndeplinirea acțiunii.

Este format de la verbul auxiliar *vrea* în prezent, care indică persoana și numărul, + infinitivul verbului:

(oi) voi, (tu) ver, (ĩe) va; (noi) rem, (voi) veș, (ĩel') vor + cântã – 'a cânta', plati – 'a plăti', trisni – 'a arunca'.

Indicativul perfect exprimă o acțiune trecută, anterioară față de o altă acțiune din prezent:

(ĩo) am, (tu) ai, (ĩe) a(v); (noi) am, (voi) aș, (ĩel') a(v) + cântãt – 'a cânta', plati – 'a plăti', trisni – 'a arunca'.

Condiționalul (restrictiv) prezent și perfect exprimă voința, dorința, posibilitatea sau îndoiala. Se exprimă prin combinația dintre formele verbului auxiliar, care indică persoana și numărul, și infinitiv. Pentru condiționalul perfect, elementul adițional este necesar – participiul verbului a fi – *fost*.

Exemple pentru condițional prezent: *(ĩo) reș, (tu) reĩ, (ĩe) re; (noi) reș, (voi) reș, (ĩel') re + digni – 'a ridica', pricopeĩ – 'a săpa', slagēĩ – 'a împacheta'.*

Exemple pentru condițional perfect: *(ĩo) reș, (tu) reĩ, (ĩe) re; (noi) reș, (voi) reș, (ĩel') re + fost + digni – 'a ridica', pricopeĩ – 'a săpa', slagēĩ – 'a împacheta'.*

3.2.2.2 Formele nepersonale

Deleted: ¶
¶

Formele nepersonale ale verbului sunt infinitivul, participiul și gerunziu. Ele arată caracteristicile generale ale verbului, dar au și caracteristicile altor părți de vorbire—infinitivul corespunde substantivului, participiul adjectivului, iar gerunziul adverbului.

Infinitivul prezintă activitatea sau starea verbală fără a avea în vedere numărul, persoana, timpul sau modul. Formele infinitivului care termină cu *-â*, *-e*, *-e*, *-í*, *-ú* sunt de origine latină și nu mai sunt productive. Din ele nu se mai pot forma verbe noi, iar numărul verbelor este limitat. Întrebuințarea lor este în majoritatea cazurilor condiționată lexic.

1. *-â* – un număr limitat de verbe (pentru listă completă vedeți Kovačec,

Descrierea istroromânei actuale, pg. 131):

ascutâ – 'a asculta', *cumparâ* – 'a cumpăra', *visâ* – 'a visa';

2. *-e*: *ave* – 'a avea', *ramare* – 'a rămâne', *zACL'emâ* – 'a chema', *zalatrá* – 'a latrá';

3. *-e*: *adúče* – 'a aduce', *cóse* – 'a taia', *učíde* – 'a ucide';

4. *-í*: *cuperí* – 'a acoperă', *fí* – 'a fi', *murí* – 'a muri', *verí* – 'a veni'.

Formele productive se termină în:

1. *-í* – pentru verbele care în prezent nu coincid la pers. 1, 2, 3 sg. și pers. 3 pl. cu verbele în *-e* și *-e*:

cadí – 'a cădea', *capl'í* – 'a cădea', *gârmí* – 'a trăsni', *platí* – 'a plăti';

2. *-éi* – pentru verbele perfective, imperfective și iterative cu infix *-av* și o parte a celor cu *-iv*:

iyréi (se) – 'a (se) juca', *livéi* – 'a locui', *ocopéi* – 'a săpa', *peyléi* – 'a calca';

3. *-ú* – pentru verbele iterative, pentru că sunt derivate de la cele perfective cu alternanță sau din cele imperfective cu infixul *-iv*:

darú – 'a dăru', *ispitú* – 'a analiza', *otputú* – 'a calatori', *zahitivú* – 'a cere'.

Participiul, indiferent de timp, persoană și mod, exprimă o acțiune terminată, un rezultat. Pentru verbul *fí*, participiul este *fost*, ca și în română. Formele sunt:

1. *-ât*, *-ít*, *-eít*, *-úit* – verbele care la infinitiv se termină în *-â*, *-í*, *-e*, *-ú*;
2. *-út* – verbele care la infinitiv sunt în *-e*:

Deleted: ¶

Formatted: Indent: First line: 0 cm

cadę – cazút – 'a cădea', dure – durút – 'a doare', vrę – vrút – 'a vrea';

3. *-út / -ø* – verbele care setermină în *´e*, cu alternanțele:

męre – mes – 'a merge', cöse – cosút (cusút) – 'a tăia', tęme – temút – 'a fi frica';

4. *-e* – în infinitiv verbele au o consoana */d, t, ž/ + -e*;

5. *-ø* – verbele care la infinitiv au */č/ + -e, /d/ + -e, /t/ + -e, /ž/ + -e*, în

participiu vor avea schimbarea în */k/* (pentru */č/*) și */s/* (pentru rest):

*dúče – dus – 'a duce'; aprinde – apríns – 'a aprinde', scóte – scos – 'a scoate',
tráže*

– trăs – 'a trage';

6. *-ut* – verbele care în infinitiv au */d/ + -e*, în participiu vor avea schimbarea

în */z/*:

créde – crezút – 'a crede', vinde – vındut – 'a vinde'.

Deleted: ¶
¶

Gerunziul se folosește pentru a arăta o acțiune simultană cu o alta acțiune, care este exprimată printr-o formă finită a verbului. În istororomână, gerunziul este foarte rar. Kovačec menționează că gerunzii *âmnânda* (= *pre pičore*) – 'pe jos' și *tragânda* – 'cu căruța', în prezent nu mai sunt simțiți ca forme verbale, ci ca adverbe. Indicatorii gerunziului sunt:

1. *-ânda* – pentru verbele cu infinitivul în *-â, -e, ´e*. Verbele în *-e* și *´e* au alternanțe din lexem */č/ – /k/, /ž/ – /γ/ (/g/), /št/ – /sk/*:

adúče – aduânda – 'a aduce', cântâ – cântânda – 'a cânta', tráže – tragânda – 'a trage';

2. *-eșnda* – verbele care în infinitiv au *-eș*:

batavęși – batavęșnda – 'a bate';

3. *-ında* – verbele care în infinitiv au *-í*:

avzí – avzında – 'a auzi', mârml´í – mârml – 'a bombăni';

4. *-únda* – verbele care în infinitiv au *-ú*:

verivúš – verivúšnda – 'a veni'.

Deleted: ¶
¶

3.2.3 Adverbul

Adverbul, categorie morfologică neflexibilă, determină verbe, iar mai rar adjectivele și alte adverbe. În cazuri excepționale, poate determina și substantivele, cum face în istroromână adverbul *čuda* – 'mult'. Adverbele în istroromână sunt separate în trei grupe: adverbele de mod, loc și timp.

1. Adverbele de mod, într-o mare parte, se raportează la verb și atunci au morfemul adverbial *-o*, iar lexemul este identic cu cel al adjectivului – *dróbno*, *žúhco*. Pentru o parte a acestor adverbe lipsesc adjectivele corespunzătoare, cum observă Kovačec¹⁵, pentru că adverbele sunt împrumutate din croată, iar corelatele adjectivale sunt din română. Deși adverbele de mod pot fi puse în grupe separate, după sensul și funcția lor, unele adverbe se vor repeta, pentru că nu se poate face o separare strictă:

adverbele de mod în sens strict: *ašã* – 'așa', *bíre* – 'bine', *cum* – 'cum', *dimbóco* – 'adânc', *druŷãče* – 'altfel', *fíno* – 'frumos', *hítro* – 'repede', *mušãt* – 'frumos', *nemoy`ut`e* – 'imposibil', *núšcum* – 'oarecum', *pãmetno* – 'cuminte', *péna* – 'abia'(sud), *privíše* – 'prea mult';

adverbele care dau simple indicații exterioare: *alméno* – 'măcar', *ašã* – 'așa', *baš* – 'chiar', *druŷãče* – 'altfel', *iúšto* – 'chiar, tocmai', *sámo* – 'numai';

adverbele care arată intensitatea și gradația: *acãta* – 'atât', *ãŋca* – 'încã', *ãn lic* – 'puțin' (Jeiãn), *cómat`* – 'abia', *dósta* – 'destul', *ĩaco* – 'tare', *maĩ munt* – 'mai mult' (sud), o *mãrva* – 'puțin' (Jeiãn), *scóro* – 'aproape', *vãrlo* – 'foarte tare', *víše* – 'mai mult' (Jeiãn), *zãlica* – 'puțin' (sud);

adverbele de cantitate și măsură: *acãta* – 'atât', *cãt* – 'cat', *čúda* – 'mult', o *mãne* (Jeiãn) – 'mai puțin', *mãrva* – 'puțin' (Jeiãn), *mnóyo* – 'mult, foarte', *víše*, *maĩ munt* – 'mai mult';

adverbele care arată numărul, multiplicarea și frecvența: *čúda vóte* – 'de multe ori, adesea', *rétco* – 'rar', *udúplo* – 'îndoit', etc.;

adverbele care arată siguranța, nesiguranța, probabilitatea, speranța, dorința: *bárem* (Jeiãn) / *alméno* (sud) – 'măcar', *iã* – 'da', *mórke* / *fórsi* (în sud) – 'poate', *né* – 'nu', *nícacor* – 'nicicum, în nici un caz, în nici un fel', *núšcum* – 'într-un fel oarecare', *par la nušcãt* – 'câte puțin, aproximativ', *sácacor* – 'oricum, în orice caz, cu

---

¹⁵ Kovačec, 1971, 153-155

siguranța', *sámo* – 'numai', *scóro* – 'aproape', *siyúrno* / *siyurno* – 'sigur, probabil', *slúčaiño* – 'întâmplător', *túdi* – 'de asemenea', *vest'ínoma* – 'în majoritate', *zaprávo* – 'de fapt'.

2. Adverbele de loc arată direcția mișcării, acțiuni și locul ei de desfășurare.

Unele adverbe de loc pot avea și opoziție, dar sistemul nu este consecvent.

acâsa – 'acasă', *afâra* – 'afara', *(a)cotró* – 'încotro', *âñč(a)* – 'aici', *aprópe* – 'aproape', *depârte* – 'departe', *úiva* – 'unde', *óč(a)* – 'încoace', *pracólo* – 'pe acolo', *prénde* – 'pe unde', *préñč(a)* – 'pe aici', *reñt'e* – 'înainte', etc.

3. Adverbele de timp arată timpul în care se desfășoară acțiunea:

acmó – 'acum', *amânât* – 'târziu', *ân* – 'anul trecut', *domareța* – 'dimineața', *hmalím* – 'imediat', *nícad* – 'niciodată', *zîia*, *cu zîia* – 'ziua', etc.

3.2.4 Cuvintele care indică funcția și cuvintele de legătură

3.2.4.1 Prepozițiile

Prepoziția, categorie morfologică neflexibilă, exprimă relația dintre substantive, în principiu, și alte părți ale enunțului. Kovačec împreună cu prepozițiile menționează și locuțiunile prepoziționale, indicatori separați ai funcțiilor alcătuiți din două sau mai multe moneme, în care, de obicei, partea a doua sau ultima este o prepoziție, cel mai adesea *de*. Prepozițiile pot fi moștenite din româna veche sau preluate din croată.

a – 'după, cu', *ân* – 'în, pe', *din* – 'din', *do* – 'până la', *na* – 'la', *nacon* – 'după', *pod* – 'pentru', *preste* – 'peste', *za* – 'pentru'.

Deleted: ¶
¶

3.2.4.2 Conjunțiile

Rolul conjuncțiilor este de a lega părțile propoziției sau două propoziții. Există conjuncții coordonatoare și subordonatoare.

Conjunțiile coordonatoare pot lega părțile unei propoziții sau propoziții care sunt egale și nu depind una de alta. Pot fi separate în mai multe categorii:

1. copulative – arată că o parte a propoziției sau propoziția se alătură alteia care îi este egală:

i, pa, și – 'și', *ni* – 'nici'; *noi și voi* – 'noi și voi';

2. adversative – leagă două propoziții egale, dar contrare după înțeles: *ali, ma* – 'însă', *e* – 'iar'; *noi am venit, e* *îe n-ă fost* – 'noi am venit, iar el n-a fost';

3. substitutive – arată că una dintre părțile legate este exclusă din desfășurarea lucrării:

ney, ma – 'ci'; *ča n-ă facút îe neyo mǎta lui* – 'asta n-a făcut(-o) el, ci mama lui';

4. alternative – în desfășurarea enunțului este inclusă numai una dintre cele două părți legate:

ili, ali – 'sau'; *îo ili a mev frâte* – 'eu sau fratele meu';

5. concluzive – se exprimă o concluzie impusă prin conținutul propoziției care sunt în raport:

pa, pac, și – 'și'; *popít čă și veř ozdraví* – 'beți aceasta și o să vă faceți sănătos';

Conjunțiile coordonatoare ajută ca să se lege între ele mai multe propoziții. Prin ele se poate vedea legătura dintre propoziția principală și secundară:

čim – 'imediat ce'; *ke* – 'că, căci, ca să'; *macar* – 'cu toate că'; *neca* – 'să, dacă'; *se* – 'dacă, să, că să'.

3.2.5 Interjecțiile

Interjecțiile nu au legături directe cu vreo parte a enunțului, ele se referă la enunț ca întreg sau ele singure au un rol de enunț semilingvistic:

ā, āīa, aīōh, hm, etc.

Deleted: ¶

Deleted: ¶

3.3 Lexicul

Cum a fost menționat deja de câteva ori, istroromâna are elementele care au rămas din româna și cele care au venit din croata. Cuvintele păstrate din româna se referă la omul și familia lui, părțile corpului, funcțiile de bază ale omului dar și cele psihice, fizice și sociale; timpul și natura, în care sunt incluși și termenii păstorești și plugăritul:

1. omul și familia – *fil'* – 'fiu', *fil'e* – 'fiica', *frâte* – 'frate', *sóra* – 'sora';
2. părțile corpului – *câp* – 'cap', *dínite* (Jeiän) / *dint* (Sucodru) – 'dinte', *mâra* (Jeiän) / *mâr* (Sucodru) – 'braț';
3. funcțiile – *añteleže* – 'a intelege', *avzí* – 'a auzi', *cucâ se* – 'a se culca', *fâče* – 'a face', *rumeγâ* – 'a rumeγa';
4. timpul – *ân* – 'an, anul trecut', *domareța* – 'dimineața', *vírer* – 'vineri', *sâmbătă* – 'sâmbătă', *dumíreca* – 'duminica';
5. natura – *primaveřa* – 'primăvară', *veřa* – 'vară', *tómna* – 'toamna', *ĩarna* – 'iarna' (în sud nu există formele pentru primăvară și toamna, ci se folosesc formele preluate din croata – *íesen*, *mládoletó*, *pomlâd*, *prolit'e* sau italiana *aŭtúno*, *primavere*); *câ* – 'cal', *ml'e* – 'miel', *pecurâr* – 'cioban', *pemínt* – 'pământ', *vâca* – 'vacă'.

Diferit de cuvintele de originea româna, care sunt partea vocabularului elementar, care este învățat primul și din cauza asta s-a păstrat prin timp, cuvintele de originea slava aparțin unui corpus mai tânăr. Niște cuvinte care au intrat în istroromâna nu au un pendant în româna și au fost acceptate pentru ca descriu termenul mai bine decât un cuvânt apropiat în româna.

1. cuvintele legate de instituții și relații publice și sociale: *pozaconi se* – 'a se casatori', *sud* – 'tribunal', *šćóla* (Brdo) / *šćuóle* (Noselo) / *scóle* (Șușnievița) – 'școală', *zâcon* – 'căsătorie';
2. termenii tehnici – *brod* – 'vas', *conóbe* – 'pivnița';
3. cuvintele împrumutate în Istria, pe care le Kovačec menționează ca o grupă separată: *čâie* (Jeiän) / *čâče* (Noselo) / *ťâte* (Șușnievița) – 'tată', *striť* – 'unchi', *úřăt* (Jeiän) – 'unchi';
4. numeralele – deja menționate în capitolul separat.

Formatted: Font: Italic, No underline, Font color:

Formatted: Font: Italic, No underline, Font color:

Formatted: Font: Italic, No underline, Font color:

4. Folclorul literar

4.1 Despre folclorul literar în general

Istoromâna este un dialect, care se vorbește mai mult de 500 de ani, dar, surprinzător, literatura ei are foarte puține urmări scrise. Cauza acestei probleme este în faptul că a fost tot timp numai vorbită, nu scrisă. Pentru că s-a folosit acasă, în sat sau în conversație cu un alt cetățean din sat, nicidecum nu a existat o necesitate să se scrie ceva.

Deleted: ¶

¶
¶
¶
¶
¶
¶
¶
¶
¶
¶
¶
¶
¶
¶
¶
¶
¶
¶

Deleted: o limba

Deleted: limba

Istroromâni sunt și bilingvi, vorbesc croata sau italiana, iar istroromâna pentru majoritatea lor este o adevărată limbă secundară.

Puținele texte care au fost notate, au fost notate, de fapt, din partea lingviștilor și etnologilor, care în sec. 19. au început să se intereseze de existența limbii istroromâne. Lingviștii și etnologii au notat povestiri, basme și anecdote pe care le-au auzit de la locuitorii satelor, când au călătorit acolo. Materialul cuprins a fost publicat în cărțile *Lu frajinoștri*, autor Leca Morariu și *Texte istroromâne* de Traian Cantemir. Textele care apar în ambele cărți au fost culese în anii 1927 – 1929 și 1932 – 1933. Au trecut aproape 30 de ani până când cineva nu s-a ocupat cu culegerea textelor din nou. Kovačec, în 1961 și 1962, a vorbit cu 12 istroromâni și a notat textele care sunt incluse în *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*, împreună cu transcripția fonetică și traducerea în croată.

Se pare că folclorul istroromân s-a oprit la un punct de dezvoltare și niciodată nu a evoluat până la ceva mai mult ([adică literatura scrisă](#)), pentru că nu a avut nici cadrul în care să poate apare, nici oamenii care vor lucra la dezvoltarea ei nici, în sfârșit, interesul unui cerc mai mare, care nu se oprește la nivelul geografic unde se vorbește istroromâna.

4.2 Categoriile

Categoriile în care pot fi puse textele istroromâne sunt: basme, povestiri, povestiri despre tradiție și obiceiuri, anecdote, ghicitori și rugăciuni. Textele culese vor fi discutate conform categoriilor menționate, iar accentul va fi pus la caracteristicile generale care apar în ele, din ce cauză sunt puse în categoria unde sunt, care sunt elementele principale care apar și, cel mai important, despre ce este vorba în ele.

4.2.1 Basme

În folclorul oral istroromân, textele care pot fi clasificate ca basme sunt bazate pe elemente fantastice, cum este *zmăiu* – 'zmeu' sau fiica acestuia, animalele care vorbesc

sau se transforma în oameni, caracterele bune și rele unde diferența este foarte accentuata. Unele încep cu cuvintele „o vota a fost” sau „fost-av o vota” – 'a fost o dată', care sunt un semnal universal că este vorba de un basm.

Basmele reprezintă unele dintre primele niveluri ale literaturii, iar cele în istroromână sunt bogate prin detalii și foarte originale. Ele nu au numai un caracter fantastic, ci arată cum omul poate câștiga totul și pe toți, cu intelectul și spiritul sau cu suflet bun. Basmele istroromâne nu au elemente spăimoase și nici nu sunt pline de motivele obișnuite cum sunt vrăjitoarele sau vrăjitori sau printul care trebuie să salveze o fecioară frumoasă. Ele au un contrast dintre elementul magic și real, dar totodată partea reală va câștiga. Deși aproape toate sunt originale, în istroromână pot fi găsite și basmele cum sunt *Poredna maceha – Hänsel și Gretel*, *Postularu și morta – Cizmar și moartea* sau *Lupu și lișta – Lupul și vulpea*¹⁶.

Comment [k1]: ?

Deleted: farmececoncrete,

Deleted: ,cu

Mate Sanković din Jaiän a povestit *Storiia de zmaiu* lui Traian Cantemir, care a pus-o în cartea sa *Textele istroromâne*¹⁷. Basmul este bazat pe o competiție dintre omul, care „av avut doi mici fecorici” – 'a avut doi mici copii' și un zmaiu, care „va ie poiedi” – 'îi va mânca'. Bineînțeles că omul nu a acceptat așa ceva și a spus că cel care va fi mai tare, al lui vor fi copiii. Zmaiu a plecat acasă, la mama, și i-a spus: „Ūomu-i mai tare neh io.” – 'Omul este mai tare decât eu.' Mama i-a sugerat o competiție în care cel mai tare va fi acela căruia apa îi va ieși din piatră. Zmaiu a strâns foarte tare, dar nimic nu s-a întâmplat. Omul, viclean, a cumpărat un caș proaspăt, la strâns foarte tare și apa a ieșit.

Zmaiu a plecat acasă la mama lui și s-a plâns că omul este mai tare. Mama lui i-a sugerat o altă problemă, dar din nou omul a fost mai tare și a câștigat de fiecare dată – când a sărit, din pământ a ieșit lapte, a făcut o fântână și a adus mai multă apă, a adus mai multe lemne, a dat cu biciul mai tare și a aruncat nicovala mai sus. Omul l-a păcălit de fiecare dată, iar zmaiu a făcut totul exact cum a fost spus în problemă. După ultima problemă, cu nicovala, zmaiuului i s-a făcut frică de el și omul a scăpat. „Și vișe nu-i niș.” – 'Și asta e tot'.

¹⁶ Pentru toate basmele mentionate – Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”, Suceava, 1929

¹⁷ Cantemir, Traian: *Textele istroromâne – Mate Sankovici: Storiia de zmaiu*: http://www.vlaski-zejanski.com/Glasovi-zajednice/Price-iz-proslosti/pregled/audio_13/133-00

Alt basm în care apare *zmâiua* fost spus de Ive Sanković, Vâlâc, tot din Jeiăn, și a fost notat de Kovačec pentru *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*¹⁸. Aici, personajul principal este un servitor foarte bun și întâmplările lui. O dată a văzut un foc în care a fost un mare șarpe, dar când șarpele a vorbit, a descoperit că el este de fapt *fil'a a lu zmâtu* – 'fiica zmeului' și l-a rugat s-o ducă la el. Șarpele i-a spus servitorului că tatăl ei îi va oferi tot ce vrea el, dar el a cerut numai *múcaïne* – 'limba animalelor'. *Zmâtu* nu va accepta așa ceva, îi va oferi aur și argint, dar sluga trebuie să ceară numai *múcaïne*. Când au ajuns la deal, șarpele a devenit o fată frumoasă. Și cum am spus, *zmâtu* i-a oferit totul, și aur și argint, dar cum sluga a vrut numai *múcaïne*, *zmâtu* a zis:

„-*pac néca-ť fīe când âto nú ver.*” – 'Să-ti fie așa când nu vrei altceva.'

Omul nu a știut ce a primit până când nu a auzit doi porumbei cum vorbesc și i-a înțeles. Porumbeii au vorbit despre fiica regelui, care va bea dracul din greșeală în dimineața aceea. Cum a înțeles despre ce este vorba, a plecat din satul lui la rege și dediminează, când fiica regelui a vrut să bea, a strigat: „*bóže pomózi, crél'evna, nú be!*” – 'Pentru numele Dumnezeului, prințesă, nu beți!' Atunci dracu a sărit din ciubăr ca broasca, a spus că fiica a avut noroc și a dispărut. Regele a vrut să-i dea tot ce vrea, chiar și fiica lui, dar sluga a refuzat pentru ca era sărac și s-a întors la stăpânul lui.

Când s-a întors la moșie, stăpânul l-a întrebat unde a fost atât de mult timp. Sluga a spus că a visat că un prieten bun al lui a murit și a plecat la el. Stăpânul, cum era bun, a spus numai că ar fi putut să-i spună că pleacă undeva. Cum sluga era foarte obosit de pe drum, s-a întins sub un păr și din nou a auzit păsările cum vorbesc, dar acum era vorba despre aur. L-a rugat pe stăpânul lui să dezgroape părul, care niciodată nu dăduse fructe. Sub el a găsit un butoiăș plin cu aur, cum spusese pasărilor. Stăpânul i-a oferit tot ce avea el în schimbul butoiășului și bine înțeles, sluga a acceptat. Acum, cum se îmbogățise, a plecat la rege și s-a căsătorit cu fiica lui.

În fiecare seară, când termina cu lucrul, asculta ce vorbesc animalele în grajd. Boul s-a plâns că este foarte obosit, iar măgarul l-a sfătuit că să se prefacă că este bolnav și așa va rămâne în hambar de dimineață. Soția lui a vrut să știe ce a fost atât de amuzant, dar el nu a putut să-i spună că înțelege limba animalelor, pentru că dezvăluirea

Deleted: In

¹⁸ Kovačec, August: *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*; Poja, 1998., pg. 353 – 357

Deleted: u

secretului era egală cu moartea lui. În dimineață la câmp a trimis un alt bou și măgarul, iar cel „bolnav”, a rămas în grajd. Seara, măgarul i-a spus bouului că stăpânul li va ucide dimineață dacă nu va fi sănătos. Omul a auzit tot, și din nou a trimis un alt bou cu măgarul. A treia zi, în grajd a rămas numai măgarul.

Deleted: ..

Dar, soția lui nu a acceptat atât de ușor faptul că nu știe ce era așa de amuzat și își cicălea soțul tot timpul.

„- *spúre-m și spúre-m din cé t-ái acáta sér árs la úșa de ștála!*

-se-ț ío spusér, ío voi zăíeno murí.

-ma néca á! tú míte spúre!”

'- Spune-mi și spune-mi din ce te ai răs în atâta seri la ușa grajdului!

- Dacă îți spun, voi mori sigur.

- Prostii! Tu o să-mi spui!'

Omul a trimis-o să-l aducă pe preot, ca să-și facă ultima confesiune. Cocoșul a venit în casa și a auzit de la câine ce s-a întâmplat. A spus foarte calm: *-pac neca móre cân nu-í vridân áto! Íâ am devedesét i dévet mul'er, a tóte zapovidés, íé nu póte url'e, pac žíhâr neca móre.*” – 'Lasă-l să moară pentru că nu merită altceva. Eu am nouăzeci și nouă de soții, le stăpânesc pe toate, el nu poate stăpâni una, să moară atunci.' Omul l-a auzit, iar când soția lui s-a întors cu preotul, i-a spus preotului să se întoarcă de unde a venit. Pe soție a bătut-o până când n-a promis că niciodată nu va mai întreba să-i spună ce știe. „*și d-atunče av živít ân zadovól'stva pârla ýod av murít.*” – 'Și de atunci au trăit mulțumiți până la moarte.'

Un alt basm¹⁹ cu animalele este despre o fată Ankita, al cărei frate a plecat în armată, iar ea a rămas acasă, cu mama. Mama i-a spus că trebuie să aducă apă, dar Akita a ignorat-o și și-a împletit părul în continuare. Atunci mama a blestemat-o „*ke neca mere cu ríbele pliví*” – 'să meargă la înot cu peștii'. Când s-a întors fratele ei din armată, a întrebat de lui, iar când a auzit ce s-a întâmplat, a plecat s-o caute. A ajuns la un râu și a vrut să bea, dar a venit un peste care a murdărit apa. El l-a prins și l-a amenințat că îi va tăia capul. Peștele i-a spus că el este sora lui, dar când el a vrut ca să se întoarcă

Comment [k2]: Nije li u prvoj verziji bila Ankica? Oprostite ako sam ja pogriješila.

Deleted: Akita

Formatted: Font: 12 pt, Romanian (Romania)

¹⁹ Kovačec, August: *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*; Poja, 1998., pg. 327 – 328

Deleted: u

amândoi acasă, sora i-a spus că este blestemată pentru zece ani, zece luni și zece zile, și că numai atunci se va întoarce.

Sextil Pușcariu a notat o basma despre omul care a căutat frică²⁰. Omul a vrut săștie ce este frică, dar niciunde nu a văzut sau auzit de așa ceva. O data a venit la o casa, din care toți oamenii ieșeau afara, dar acesta s-a dus înăuntru, întrebând daca poate sa doarmă acolo. Oamenii au explicat că ei au ieșit de frica, că acolo nu se poate dormi, dar omul a insistat. Foarte rapid lucruri bizare au început să se întâmple. „*si-l' zițe din dimnac: „cădu!”*. *ie-l': „căz!” cădu pițorile de om, negri*”. – „Și din cos îi zice (cineva): „Cad”. El îi răspunde: - „Cazi!” Cad picioarele omului, negre.”²¹ La fiecare „Cad”, omul a răspuns calm „Cazi”, pentru că nu-i era frica.

Când omul negru era complet, a rămas mut la toate întrebările omului celălalt. Când era rândul omului negru, mort, de a vorbi, omul fără frică era surd la toate comenzile lui. Văzând ca omul nu știe ce este frică, omul mort i-a arătat trei uși deschise pentru el, cu aur, argint și aramă. Acum omului îi era frica, dar a rămas în casa până dimineața. Gazda casei l-a întrebat cum a fost și omul l-a admis că acum știe ce este frică, dar a meritat. Atunci gazda i-a dat fiica sa, s-au însurat și au trăit în pace.

Deleted: pana

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Formatted: Font: 12 pt, Not Highlight

În basmele istroromâne motivele cel mai frecvente sunt zmeul, dracul, moartea, oameni bogați și săraci, și bineînțeles animalele care vorbesc. Atmosfera nu are elementele de spaima, nici basmele care vorbesc despre dracul sau moartea nu sunt foarte serioase. Chiar și în ele se poate vedea o parte umoristică, foarte atrăgătoare, dar din care se poate învăța ceva.

Basmele cu zmeul sunt foarte interesante din punct de vedere cum este prezentat zmeul. Aici el nu este numai un monstru rău, furios, violent care mănâncă copiii. El se duce la mama lui plângându-se că omul este mai tare decât el, are fiica pentru care ar dat tot ce are, numai că ea să fie în siguranța. Zmeul este interpretat ca unul care urmează instrucțiunile și înțelegerile făcute cu omul, dar din păcate, pierde la sfârșit. În același timp zmeul este foarte corect și va recompensa omul foarte bine. În basmele istroromâne zmeul este probabil caracterul cel mai simpatic.

Deleted: a fost

Deleted: premia

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

²⁰Pușcariu, Sextil: *Studii istroromâne – textul 2*; pg. 5

²¹Pușcariu, Sextil: *Studii istroromâne – textul 2*; pg. 6

Similar cu zmeul, și animalele se comportă ca oameni. Ele vorbesc una cu alta, sunt meschine, invidioase, bune, oferă ajutor tuturor sau își simplu văd numai interesele lor. Fiecare dată una dintre ele va ieși câștigătoare, pentru că a știut cum să întoarcă lucrurile în avantajul ei.

Toate basmele în care apare o comoară au un mesaj clar – cel cu inima pură, care este modest și ia numai ceea ce îi trebuie, va câștiga. Cel rău va pierde tot ce a avut din cauză lăcomiei sau își va pierde viața pentru că a vrut să aibă și mai mult.

Basmele poartă un mesaj universal foarte clar – în lume există bunul și răul, la un moment dat se vor confrunta, dar bunul câștigă de fiecare dată. Omul bun va primi ca premiu tot ce îi trebuie, va avea o viață perfectă, soția lui va fi fiica regelui sau el va deveni din servitor stăpân. Pentru oameni răi există numai înfrângere.

Deleted: ¶

4.2.2 Povestiri

Sub povestiri, în mod general, pot fi puse textele care nu au elementele fantastice, cum au basmele, dar nici nu sunt povestiri despre tradiție sau anecdote. Povestirile istroromâne sunt cumva similare cu basmele, pentru că ambele demonstrează victoria omului asupra restului lumii. Textele puse sub categoria povestiri acoperă teme diferite, de la întâmplări personale până la cazuri cum femeile pot rezolva toate problemele într-un mod foarte neașteptat, dar cu rezultat absolut corect.

Primul text²² este despre o femeie care a avut un fiu foarte viclean. Când el a împlinit doisprezece ani, mama i-a spus că trebuie să se căsătorească. L-a pus să aleagă fata pe care el pune ochii. Fiul nu a înțeles, a scos ochii la toate oile pe care le aveau și i-a aruncat pe femei, când au ieșit din biserică. Ochiul oii s-a prins pe o femeie bătrână, ceva ce nu i-a plăcut. Când i-a spus mamei ce a făcut, ea s-a speriat și strigat „*tu n-er nîcad fi pîmetân ni criîntiîe ve.*” – 'tu niciodată nu vei fi deștept nici educat'.

Altă dată, mama a plecat la slujbă, iar el a trebuit să pregătească masa. Când carnea era gata, trebuia să pună *petarsin* – 'pătrunjel'. L-a omorât pe câinele său care se

---

²² Kovačec, August: *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*; Poja, 1998., pg. 322 – 324

Deleted: u

numea Petârsín și l-a pus în oală. Din nou mama s-a supărat și i-a spus că nu va fi nici deștept nici va avea educație, până când ușile nu-l vor lovi pe picior. Auzind asta, el a luat ușa de la casă și a plecat în pădure. Când s-a făcut noapte, s-a urcat în vârful unui stejar, împreună cu ușile, și a adormit. Noaptea a plouat, iar sub ușile lui, unde era uscat, s-au ascuns niștehoți și ș-au numărat prada. El, pentru că avea trebuința de a urina, a urinat pe ei, hoții s-au speriat și au fugit, fără bani. El a căzut jos, împreună cu ușa, care l-a lovit pe picior. A luat banii și s-a întors acasă, acum deștept și educat. A povestit totul mamei și apoi s-a căsătorit.

Un alt exemplu de fiul prost este un basm foarte amuzant numit *Ceaia ce-au totile svitu vezut*²³ sau *Maia ce-av tot vezut*²⁴. Având în vedere ca basmul a fost povestit de doi informatori, există două versiuni despre cine a spus fraza crucială, din care s-a dezvoltat restul episoadei. Mama și tata au avut un fiu, pe care l-au trimis cu animalele la pășune. El a adormit și a pierdut vaci (sau oi după alta versiune). Când a venit acasă și a mărturisit părinților ce s-a întâmplat, tata a vrut s-al bată, dar copilul a scăpat și s-a ascuns sub patul părinților. Părinți s-au culcat și mai târziu mama a spus „*Am vezut tot ce-i pre pemint!*”²⁵ – ‘Am văzut tot ce este pe pământ!’ (în alta versiune tata a spus „*Vezi tu, mul’aro, totile svitu acmo vedu!*”²⁶ – ‘Vezi tu soție, acum văd întreaga lume!'). Auzind asta, fiul, de sub patul a întrebat, dacă vede și vaca (sau oaie) pentru ca ea trebuie să fie undeva.

Povestea²⁷ pe care a povestit-o Josip Mikleuš din Noselo este plină de ghicitori pe care le-a rezolvat o femeie demonstrând că este mai înțeleaptă decât bărbații. Povestea este despre doi frați, unul sărac și unul bogat. Cel sărac a avut o iapă, dar cum nu a avut bani, a plecat la fratele le lui și l-a rugat să-l lase pe armăsarul lui să crească

²³Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”, Suceava, 1929; Mate Doricici; pg. 128 – 129

²⁴Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”, Suceava, 1929; Mate Turcovicî; pg. 158

²⁵Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”, Suceava, 1929; Mate Turcovicî; pg. 158

²⁶Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”, Suceava, 1929; Mate Doricici; pg. 129

²⁷ Kovačec, August: *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*; Pola, 1998., pg. 336 – 339

Deleted: vorbit

Deleted: propoziție

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Formatted: Font: 12 pt, Not Highlight

Deleted: a

Formatted: Font: 12 pt, Not Highlight

Formatted: Font: 12 pt, Not Highlight

Deleted: ul

cu ea. Când iapa a fătat un mânz, fratele bogat a spus că mânzul este al lui. Cel sărac nu a vrut să-l dea și au venit la cort, la judecător care era prieten cu fratele cel bogat.

Judecătorul le-a trimis acasă cu o ghicitoare – ce este cel mai dulce în lume, care este cea mai mare comoară și ce este cel mai iute (clar) în lume. Fratele cel sărac avea o fiică care a spus că cel mai dulce este somnul, cei mai iuți sunt ochi, iar cea mai mare comoară este pământul. A doua zi, la cort, fratele cel bogat a spus că pentru el, comoara cea mai mare este lada plină de *ducăt*, cel mai dulce este stupul plin de miere, iar cățeaua lui este cea mai iute din lume. Judecătorul l-a întrebat pe fratele cel sărac cine l-a învățat să răspundă așa, iar când a început să strige, omului i-a scăpat că era vorba de fiica lui.

Judecătorul a avut o încercare nouă pentru ea – a trebuit să ajungă nici pe picior, nici condusă, nici goală nici îmbrăcată până în fața lui. Fata a avut din nou o soluție ingenioasă, a făcut o rochie de plasă, a pus un picior pe capră și așa ajuns în fața judecătorului. Văzând cât este de deșteaptă, judecătorul s-a căsătorit cu ea. Totuși, nu a vrut să dea mânzul fratelui sărac.

Fata i-a spus tatălui ei să ia o plasă și s-o pună peste un deal. Judecătorul a trecut pe acolo și a văzut un om care pescuiește în codru. Judecătorul s-a mirat, dar omul a spus dacă mânzul aparține celui care a avut armăsarul, atunci și el poate pescui în codru. Din nou judecătorul s-a mâniat și a strigat cine l-a învățat să facă așa, iar din păcate, omul a recunoscut că era din nou fiica lui. Judecătorul s-a întors acasă, la masă, și i-a spus soției să ia cea ce este cel mai valoros pentru ea și să plece. Ea a acceptat, dar i-a propus să ia masa și să bea vin pentru ultima dată. Când el s-a îmbătat, ea l-a cărat până la casa ei. Dimineața, judecătorul s-a mirat ce face el în casa aia de paie, cu ea. Fata i-a explicat că ea a luat cu sine numai cea ce este cel mai valoros pentru ea – el. Văzând cât de deșteaptă și corectă este soția lui, judecătorul s-a răzgândit și au rămas împreună.

Povestirile istroromâne vobresc despre viața omului, problemele lui sau intamplatirile din viața în zi de zi. Aici, trebuie accentuat din nou, nu este vorba despre anecdote, textele scurte cu elementele umoristice, care vorbesc despre o întâmplare amuzantă bazată pe viața reală cu sfârșit neașteptat sau basmele, pline de elemente fantastice cu mesajul moral. Caracteri principali în povestirile menționate mai sus sunt

Deleted: sunt îndrumate direct spre omul și viața lui.

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Deleted: le,

Deleted: pentru că ele sunt povestiri

Deleted: despre ceva amuzant

Deleted: prin ce a trecut autorul și acum repetă povestea. P

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Deleted: puse

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Deleted: aici vorbesc despre omul

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

oameni obisnuiți și întâmplările lor personale, relații dintre membrilor familiei sau femei în special.

Deleted: lui

Deleted: despre familie și

Deleted: despre

Femeile sunt un motiv frecvent, dar totodată reprezentate ca fiind mult mai deștepte decât barbat sau judecătorul. Ele sunt capabile de a găsi soluții excepționale pentru problemele absurde și sunt mai mult corecte în deciderea ce este bun și ce nu. Cum s-a văzut în povestea lui Josip Mikleuš din Noselo, pentru femeie nimic nu este imposibil de făcut. În povestirile istroromâne, femeile sunt prezentate cu foarte mult respect, nu sunt incapabile sau mai slabe decât bărbați.

Comment [k3]: Opozicija je žena – muškarac, a ne žena – čovjek.

Deleted: omul

Deleted: a fost

Deleted: le

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Formatted: Font: 12 pt, Not Highlight

Deleted: in

Deleted: ,din care

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

În povestiri despre familie motivul frecvent sunt frați unde unul este bogat, iar celălalt sărac. Bineînțeles, cel bogat nu vrea să ajute celui sărac, iar cel sărac este foarte generos și nu invidios. Dar, generos nu înseamnă că acesta va accepta injustiție făcută asupra lui și va cere ajutorul judecătorului.

Încă un motiv frecvent, judecătorul este simbolul cunoștinței și înțelepciunii. El decide cine are dreptate mai mare asupra lucrului pentru care ei se lupt sau care pune cerințele imposibile, cum ar fi de a număra câte stele sunt pe cer, cum a fost în povestea lui Martin Tîrcovnici *Câte stele ăns ăn cer*²⁸ – 'Câte stele sunt pe cer', înaintea de a spune opinie finală. Din păcate, relațiile personale uneori influențează decizia lui, iar atunci intelectul lui este pus fața de intelectul femeii, și bineînțeles, femeia câștigă.

Deleted: in

Formatted: Font: 12 pt, Not Highlight

Fiul prost aduce aminte de zmeul din basma *Storiia de zmeu*, pentru că înțelege tot exact așa, cum a fost spus. Lucruri care se întâmplă ulterior, deși unele imposibile în viața reală, sunt amuzante, iar el devine mai mult simpatic și mai puțin prost.

Deleted: împotriva

Deleted: ,

Deleted: la

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Deleted: ¶

Deleted: ¶

4.2.3 Povestiri despre tradiție și obiceiuri

Sub categoria povestiri despre tradiții și obiceiuri sunt puse toate povestirile care vorbesc despre viața reală a istroromânilor. Ele dezvăluie lucruri foarte simple din viața de zi cu zi și ne aduc aminte de faptul că viața lor a fost foarte simplă. Problema care se prezintă aici este faptul că povestirile respective nu sunt povestiri în sensul literar, ci în sensul folcloric.

²⁸Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”, Suceava, 1929; Martin Tîrcovichî; pg. 90

Prima a fost spusă de Toma Cvecić din Șușnievița²⁹. El vorbește despre o zi obișnuită și despre ce se face acasă. Dimineța, femeile merg să aducă apă, aprind focul și fac cafeaua. Mai târziu trebuie să facă pâine și să pregătească masa, care este cel mai des fasole, varză și paste făinoase. Dacă nu este carne de porc sau usturoi, masa nu este bună. Pentru cină se face ceva mai ușor, ridichi sau cartofi. Masa de duminică trebuie să fie mai bogată, cu carne sau cu supă.

Frane Brkarić din Șușnievița-Costârčan a vorbit despre cum se face căsătoria³⁰. Întâi, băieții și fetele se întâlnesc la dans, încep să danseze împreună și apoi se însoțesc unul pe altul acasă. Aceasta durează, de obicei, până la câteva zile înainte de nașterea copilului. Atunci, cei care cred în Dumnezeu, merg la biserică, iar cei care nu cred, la municipiu. Dar, și unii și alții respectă obiceiul de a se face o nuntă mare, „*făcu čúde za mučcā și za be*” – 'mult pentru a mânca și a bea'. Nunta durează de obicei două zile, întâi la casa miresei, după aceea la casa mirelui. Fata rămâne în casa lui. Informatorul menționează că există și un număr mare de oameni care nu sunt căsătoriți, dar locuiesc împreună, în apartament la oraș.

Povestirile menționate mai sus, dar și cele cum sunt a lui Ive Sanković, Bayarín³¹ despre *oynšt'e* – 'vatra' și *pojāča* – 'pâine', a lui Đulio Bakota din Costârčan³² despre munca grea în mină de bauxită, sau a lui Toni Colenț din Noselo³³ despre cum *sesope ăn fole* – 'cum se cânta la burta' arată viața simplă a istroromânilor. Ele reprezintă tradiția care încă este în viața.

Obiceiurile menționate există și azi, dar numai în satele izolate, tocmai cum sunt satele istroromâne și acolo este cauza supraviețuirii lor până azi. Cu dispariția istroromânilor din satele, ele vor dispărea tot așa, improbabil că vor rămâne în forma de povestiri, pentru că nu va fi nimeni să le păstreze în viața sau să povestească despre ele.

Deleted: Lucruri

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Deleted: lucrurile de acest tip vor

Deleted: i ele

Deleted: spune

Deleted: .

²⁹ Kovačec, August: *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*; Pola, 1998., pg. 329

³⁰ Kovačec, August: *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*; Pola, 1998., pg. 333 – 334

³¹ Kovačec, August: *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*; Pola, 1998.

³² Kovačec, August: *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*; Pola, 1998; pg. 335

³³ Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”, Suceava, 1929; Toni Colenț; pg. 65

Deleted: u

Deleted: u

Deleted: u

Deleted: u

4.2.5 Anecdote

Cu anecdotele este mai ușor – ele au elemente umoristice care vin din viața reală. Ele vorbesc despre o întâmplare reală, care a avut un element foarte comic și după care povestea respectivă a rămas amintită în popor.

Există o anecdotă care se repetă pe întregul teritoriu locuit de istroromâni, cu diferențe mici – povestea despre Lovrani și *costăń* – 'castan'³⁴. Un castan foarte mare își revărsa coroana deasupra mării. Doi oameni s-au hotărât să-l taie. Au venit cu măgari, pe care i-au legat de castan, că să nu cadă în mare. Când au tăiat castanul, el a căzut în mare și i-a tras cu sine și pe măgari. Unul dintre oameni le-a aruncat un topor, ca să taie funia cu care erau legați măgarii. Toporul a căzut la fund, iar măgarii s-au înecat. Cei doi au pus șeile pe ei și s-au întors în sat. Când i-au văzut, soțiile lor i-au întrebat unde sunt oamenii, când s-au întors numai măgarii.

O alta anecdotă este tot despre Lovrani³⁵. Cineva a dat o sută de forinți lovranilor și ei au decis să cumpere o troiță. Au găsit un magazin și au întrebat cât costa o troiță. Când au auzit optzeci de forinți, au spus nu, pentru ca ei vor o troiță de o sută de forinți. Vânzătorul le-a spus că trebuie să meargă la alt magazin, iar când ei au plecat, a luat troița și s-a grăbit la celălalt magazin, unde le-a spus vânzătorilor că trebuie să spună că au o troiță care costa o sută de forinți. Livanii au intrat, au întrebat de troiță și au cumpărat-o, pentru o sută de forinți.

Cum a fost de văzut mai sus, anecdotele istroromâne au temele din realitatea informatoilor și într-un mod foarte umoristic dau un portret oamenilor cări s-au gasit în situație neasteptată, fie pentru că au făcut ceva greșit fie că s-au lăudat că sunt ceva ce de fapt nu sunt, cum a fost cel Seghuro în povestea lui Mate Turkovică Rade³⁶. Diferit de basmele, care au mesaj moral, cum este că bunul câștigă totdeauna, anecdotele arată

³⁴ Kovačec, August: *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*; Poja, 1998, pg. 331, 342, 343, 345, 346 – 347

³⁵ Kovačec, August: *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*; Poja, 1998; pg. 348 – 349

³⁶ Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”; Suceava, 1929; pg. 143 – 144

Deleted: vorbitorilor

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Deleted: cari au la sfârșit au fost devenit prosti

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Deleted: nu sunt în adevărat

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Deleted: A

Deleted: u

Deleted: u

trasaturile de caracter și aduc aminte că nu este foarte bine să te prefaci în fața oamenilor. Anecdota cu castanul este atât de populară încât fiecare sat are variante sa, cu diferențe mici.

Comment [k4]: Nije sasvim tako. Ako se izruguju ljudskoj gluposti, onda ipak imaju poruku...

Comment [k5]: Varijanta – to je termin koji se rabi u usm. knjiž.

Deleted: nu au **cum** basme un mesaj clar, de fapt nu au nici un fel de mesaj, pentru că **funcția lor este a râde oameni.**

Deleted: că

Deleted: **veresia**

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Formatted: Font: 12 pt, Not Highlight

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Deleted: a

Formatted: Font: 12 pt, Highlight

Deleted: numai

4.2.6 Ghicitori

Ca și restul folclorului literar al istroromânilor, în ghicitori sunt prezente elemente din viața de zi cu zi și animalele domestice. Deși foarte simple în structura lor, unele sunt compuse din numai câteva cuvinte, ghicitorile nu sunt deloc ușoare. Răspunsul corect nu este totodată clar, dar poate fi foarte amuzant, când se invocă imaginea.

În *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*³⁷ sunt notate șapte ghicitori:

1. *când ie vâca mǎi ȳre? – când â pre pičór stǎie.* – 'Când e vaca cea mai grea? Când stă pe piciorul tău.'
2. *la ói â meže, ovčâr nu-î, ân lóv meže, lovét nú-î, véyl'a â, stražâr nú-î? – cărele.* – 'La oaie merge, nu e cioban, la vânat merge, nu e vânător, păzește, nu e paznic. – Câinele.'
3. *câra stvâr ie dinúntru și d-afâra comsâta?- vâca când ie póde ân ștâla póde afâra.* – 'Ce este și pe dinăuntru și afară pârșo? – Vaca, când e jumătate în hambar, jumătate afară.'
4. *câre lémân n-âre crâi? – bót''a.* – 'Care lemn nu are sfârșit? – Sfera.'
5. *cé meže ân ștâla fâr de cóže e afâra cu cóža? - pára.* – 'Ce merge în hambar fără pielea, iar afara cu pielea? – Pâinea.'
6. *lémân pre lémân, pânza ân póde, pâtru dúș, čínč tél? – mârtvétu când âl pâtru pórtu.* – 'Lemn pe lemn, pâna în mijloc, patru suflete, cinci trupuri? – Omul mort când cinci îl poartă.'
7. *cârne de sús, pac ie fl'ér, pac ie árpa, pac ie lémân și âpa? – câ-î toțélu când*

³⁷ Kovačec, August: *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*; Pola, 1998; pg.362 – 363

Deleted: Pula

ómu bruseş secúra. – 'Omul deasupra, atunci e fier, atunci piatra, atunci e lemne și apa?
– Asta e tocila când omul ascute toporul.'

Leca Moraru, în *Lu Frați Noștri*, a notat *părcolițe* – 'povestiri amuzante' și *besede* – 'cuvintele'. *Părcolițele* sunt de fapt ghicitori, iar *besede* proverbe populare. *Besede* tipul „*Cum ți-ai șternut patul, așa vei dormi*” – '*Cum îți vei așterne așa vei dormi*' nu sunt

de origine istroromâna, pot fi găsite și în croată și în română. Mai mult interesante sunt:

„*N-are suflet e laie suflet.* – *Pușca.*” – 'Nu are suflet, dar i-a suflet. – Pușca.'³⁸

„*Ca-i-și luma-i mare, și hladu nu are.* – *Cala, țesta.*” – 'Ca lume este mare, dar umbra nu are. – Sosea.'³⁹

„*Micu ie și oștru; tofile svitu ânvește e sire nu pote.* – *Acu.*” – 'Este mic și ascuțit; îmbracă toata lumea, dar pe sine nu se îmbracă. – Acu.'⁴⁰

„*Măr n-are, picioare n-are, viie nu-i, e meje.* – *Ura.*” – 'Mâini nu are, picioare nu are, vie nu este, și merge. – Ceas.'⁴¹

„*Carle cânta când toț omiri plângu?* – *Prevtul la zcopeit, la mîrtvêț.*” – 'Cine cânta când toți oamenii plâng? – Preotul, la înmormântare, lângă mort.'⁴²

În ghicitori istroromâne motivele sunt preluate din viața în zi de zi, cum sunt animalele, lucruri găsite în fiecare casă, sau ceva ce s-a întâmplat în viața reală. Întrebările puse nu sunt complet clare, uneori au și rimă, iar pentru a ajunge la răspunsul trebuie să te gândești bine. Când răspunsul este descoperit, ghicitorile apar foarte amuzante, iar răspunsul devine foarte evident.

Formatted: Font: Not Bold, Romanian (Romania)

Deleted: Cum ti-ai așternut patul, așa vei dormi

Formatted: Font: Not Bold, Romanian (Romania)

Formatted: Font: Not Bold, Romanian (Romania)

Formatted: Font: Not Bold, Romanian (Romania)

Deleted: ¶

Deleted: .

Deleted: la

³⁸Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”; Suceava, 1929; pg. 95

³⁹Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”; Suceava, 1929; pg. 102

⁴⁰Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”; Suceava, 1929; pg. 137

⁴¹Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”, Suceava, 1929; pg.137

⁴²Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”, Suceava, 1929; pg. 170

5. Concluzie

Istoromâna, unul dintre dialectele istorice ale limbii române, este vorbită în satele din Istria și în familiile emigranților în SUA, Germania și Suedia. După unii lingviști ar putea fi clasificată și ca limbă separată, nu dialect istoric sau idiom. Istoromâna s-a separat de limba română acum mai mult decât 500 de ani și este sub influența constantă a limbii croate, ceea ce se vede cel mai bine în sistemul ei gramatical și lexical.

Deși venirea istoromânilor în Istria nu este notată și nu există o dovadă concretă, cea mai probabilă teorie este că ei sunt de origine nord-dunăreană, că au venit din vestul teritoriului dacoromân, după venirea turcilor. Cea mai mare dovadă care

- Deleted: de câte
- Deleted: în
- Formatted: Highlight
- Formatted: Not Highlight
- Formatted: Highlight
- Formatted: Not Highlight
- Deleted: a
- Formatted: Highlight
- Deleted: ta
- Formatted: Not Highlight
- Deleted: a
- Formatted: Not Highlight
- Deleted: a
- Formatted: Not Highlight
- Deleted: a
- Formatted: Not Highlight

suportă teoria menționată este rotacismul lui *-n* în *-r* și faptul că în istroromâna nu se pot găsi elementele venite din limba ungară, care sunt prezente în româna.

Comparată cu dacoromâna, istroromâna a făcut schimbări substanțiale în sistemul ei prin preluarea elementelor croați, cum sunt *-o* în genul neutru alsubstantivului sg. sau sistemul numeral cu numeralele croate modificate pentru numerele mai mari decât zece.

Cum a fost cu *-o* în substantivele care a venit din croată, și în sistemul verbal există noutăți – în verbele istroromâne se poate exprima aspect – perfectiv, imperfectiv și iterativ, ceva ce nu apare în restul dialectelor române, dar nici în limbile romanice. Cuvintele cel mai bun păstrate, care au rămas din româna sunt cele din lexicul bazic, care se învață întâi – cuvintele despre familie, corp, natură, funcțiile și timp. Elementele care au intrat din croata au oferit istroromânei o posibilitate de a exprima niște lucruri mai corect sau mai detaliat (istroromâna face diferența dintre cuvintele *striț* și *úiiât*, româna nu), dar pe de altă parte, elementul care s-a păstrat din româna a dispărut.

Istroromână este specifică și din cauza literaturii ei, mai corect – folclorului literar. Istroromână nu este scrisă, s-a vorbit cel mai mult în familie și niciodată nu a existat o necesitate de a se scrie. Textele care sunt notate în istroromâna, au fost notate de lingviști și etnologi care s-au ocupat cu studiul ei. Folclorul literar istroromân este foarte simplu – bazat pe basme, povestiri, anecdote, ghicitori.

Majoritatea textelor sunt scurte și au motivele comune cazmeuriile, dracul, oamenii buni și răi, bogați și săraci, femeile și judecători. Basmele, normal, port un mesaj că la sfârșit bunul va câștiga, iar răul va pierde. În textele analizate nu există elementele spăimoase, ci chiar zmeuriile sunt foarte simpatice, iar uneori omul este cel mai rău dintre toți.

Din povestiri despre obiceiuri și tradiție se poate vedea cum viața istroromânilor este grea și cum încet ea dispare. Totuși, un număr mare al textelor este plin de umor și de optimism, iar ghicitorile istroromâne sunt grele de a rezolva, totodată cu un răspuns neașteptat, dar evident, când te gândești mai bine.

Formatted: Not Highlight

Deleted: a

Formatted: Highlight

Formatted: Indent: Left: 1,24 cm

Deleted: ¶

Formatted: Not Highlight

Deleted: e

Deleted: e

Formatted: Not Highlight

Deleted: Cel mai bine

Formatted: Not Highlight

Deleted: cuvintele

Deleted: a

Formatted: Not Highlight

Deleted: ul

Deleted: a

Formatted: Not Highlight

Deleted: ul

Deleted: a

Deleted: din alta parte

Deleted: a

Deleted: din alta parte

Deleted: a

Formatted: Highlight

Deleted: în ea

Formatted: Highlight

Deleted: Totul ce este scris

Formatted: Highlight

Deleted: Mai departe, f

Deleted: este

Deleted: a

Deleted: are

Deleted: cum

Formatted: Highlight

Deleted: sunt

Deleted: N

Deleted: număr

Deleted: de

Formatted: Not Highlight

Deleted: dar

Istroromână este în pericol de a dispărea complet, pentru că majoritatea vorbitorilor ei, deși sunt bilingvi, nu o folosesc. Nu există nici școală unde s-ar putea învăța nici un interes al statului, român sau croat, de a ajuta în conservarea ei. Inițiativele luate din partea istroromânilor înșiși, deși foarte admirabile, încă sunt prea mici și necunoscute într-un mod mai larg de a face o schimbare mai semnificativă.

Istroromână este un adevărat fenomen lingvistic și literar, care demonstrează cum un dialect poate accepta influențele de limbă străină, pe cărui teritoriu se vorbește, amestecând bazele diferite, și cum ele o pot transforma mai departe. Istroromână este un exemplu specific de evoluție a limbii, care merită să fie mai studiat și conservat.

Formatted: Not Highlight

Formatted: Not Highlight

Deleted: păstrarea ei în viața

Formatted: Highlight

Formatted: Highlight

Deleted: e

Deleted: o limbă

Deleted: t

Deleted: pas mai departe în evoluția limbii, lăsând-o să dispară complet fiind o greșeală gravă

6. Sažetak

Jako je jedan od četiri povijesna dijalekta rumunjskog, istrorumunjski se govori samo u selima u Istri te obiteljima emigranata u SAD-u, Australiji ili sjevernoj Europi. Prema najpopularnijoj teoriji, Istrorumunji su došli u Istru sa zapadnog dakorumunjskog teritorija, nakon što su ih od tamo protjerali Turci.

Istrorumunjski je kroz više od 500 godina odvojenosti od rumunjskog i njegovih romanskih utjecaja u sebe uključio mnogobrojne elemente hrvatskog, od čega supneki od značajnijih glagolski aspekt, poseban nastavak za srednji rod imenica, različiti (hrvatski) oblici brojeva iznad deset.

Deleted: ¶

¶
¶

Deleted: ¶

Deleted: neki značajnijih su

Formatted: Highlight

Iako je uglavnom poznat samo po svojoj jezičnoj strani, istrorumunjski ima i književnost, koja nikada nije postala nešto više od usmene bazirane na bajkama, pričama, anegdotama i zagonetkama. Razlog tome leži i u činjenici da je istrorumunjski uvijek bio govoreni jezik za komunikaciju unutar obitelji ili sela te da nije bilo potrebe za zapisivanjem.

Trenutno je istrorumunjski u opasnosti od nestajanja, jer se broj govornika stalno smanjuje, a ne postoji interes države ili institucija da se pomogne u očuvanju ne samo jezika već cijele kulture Istrorumunja.

Deleted: i

Formatted: Highlight

7. Literatura

1. Caragiu Marioțeanu, Matilda: *Compendiu de dialectologie română*; Editura Științifică și enciclopedică, București, 1975
2. Filipi, Goran: *Istrorumunjski lingvistički atlas – Atlasul Lingvistic Istroromân – Atlante Linguistico Istroromeno*; Knjižnica Atlas, Polja, 2002
3. Katunar, Danijela: *Istrorumunji – jezik i zajednica*; Diskrepancija; ianuarie 2008, volum 9, nr. 13
4. Kovačec, August: *Bilingvizam i aloglotski utjecaji na morfosintaktičku strukturu jezika (na istrorumunjskom materijalu)*; "Suvremena lingvistika", nr. 4 (numărul special "Jezici u kontaktu i lingvističko posuđivanje", editor R. Filipović); Zagreb, 1967

Deleted: ¶

Deleted: Pola

5. Kovačec, August: *Descrierea istroromânei actuale*; Editura Academiei Republici Socialiste România, București, 1971

6. Kovačec, August: *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*; Knjižnica Verba moritura I; Pola, 1998

Deleted: Pula

7. Kovačec, August: *Status kontinentalnih balkanskoromanskih idioma i relativistički pristup*; SL 35-36, 131-141; 1993

8. Morariu, Leca: *Lu Frați Noștri*; Editura revistei „Făt-Frumos”, Suceava, 1929

9. Pușcariu, Sextil: *Studii istroromâne*

Surse web:

1. <http://www.vlaski-zejanski.com/Glasovi-zajednice/Price-iz-proslosti>
24.11.2013. 05:00

2. http://www.vlaski-zejanski.com/Glasovi-zajednice/Price-iz-proslosti/pregled/audio_13/133-00

Formatted: Romanian (Romania)

24.11.2013. 05:00

Font: Times New Roman, Bold, Font color: Auto, Romanian (Romania)

1.	Prefață.....	4
2.	Introducere	5
2.1	Date geografice.....	5
2.2	Date istorice	6
2.3	Denumirea	8
2.4	Limba sau dialect.....	9
3.	Istoromână.....	10
3.1	Fonetica și fonologia	10
3.1.1	Vocalele.....	10
3.1.2	Consoanele	12
3.1.3	Accentul	14
3.2	Morfologia	15
3.2.1	Substantivul	15
3.2.2	Verbul.....	27
3.2.3	Adverbul.....	34
3.2.4	Cuvintele care indică funcția și cuvintele de legătură.....	36
3.2.5	Interjecțiile	37
3.3	Lexicul	37
4.	Folclorul literar.....	39
4.1	Despre folclorul literar în general.....	39
4.2	Categoriile	40
5.	Concluzie.....	53
6.	Sažetak	55
7.	Literatura	56

Page 3: [3] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
------------------------------	--------------------	----------------------------

Font: Not Bold, No underline, Font color: Auto, Croatian (Croatia), Check spelling and grammar

Page 3: [3] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
------------------------------	--------------------	----------------------------

Font: Not Bold, No underline, Font color: Auto, Croatian (Croatia), Check spelling and grammar

Page 3: [3] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
------------------------------	--------------------	----------------------------

Font: Not Bold, No underline, Font color: Auto, Croatian (Croatia), Check spelling and grammar

Page 3: [3] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)

Page 3: [4] Formatted	Unknown	
------------------------------	----------------	--

Romanian (Romania)

Page 3: [5] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
------------------------------	--------------------	----------------------------

Font: Not Bold, No underline, Font color: Auto, Croatian (Croatia), Check spelling and grammar

Page 3: [5] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
------------------------------	--------------------	----------------------------

Font: Not Bold, No underline, Font color: Auto, Croatian (Croatia), Check spelling and grammar

Page 3: [5] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)

Page 3: [6] Formatted	Unknown	
------------------------------	----------------	--

Romanian (Romania)

Page 3: [7] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [7] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [7] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)

Page 3: [8] Formatted	Unknown	
------------------------------	----------------	--

Romanian (Romania)

Page 3: [9] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [9] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [9] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)

Page 3: [10] Formatted	Unknown	
-------------------------------	----------------	--

Romanian (Romania)

Page 3: [11] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [11] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [11] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)

Page 3: [12] Formatted	Unknown	
-------------------------------	----------------	--

Romanian (Romania)

Page 3: [13] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [13] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [13] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)

Page 3: [14] Formatted	Unknown	
-------------------------------	----------------	--

Romanian (Romania)

Page 3: [15] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

Font: Not Bold, No underline, Font color: Auto, Croatian (Croatia), Check spelling and grammar

Page 3: [15] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

Font: Not Bold, No underline, Font color: Auto, Croatian (Croatia), Check spelling and grammar

Page 3: [15] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)

Page 3: [16] Formatted	Unknown	
-------------------------------	----------------	--

Romanian (Romania)

Page 3: [17] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [17] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [17] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)

Page 3: [18] Formatted	Unknown	
-------------------------------	----------------	--

Romanian (Romania)

Page 3: [19] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [19] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)

Page 3: [20] Formatted	Unknown	
-------------------------------	----------------	--

Romanian (Romania)

Page 3: [21] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [21] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)

Page 3: [22] Formatted	Unknown	
-------------------------------	----------------	--

Romanian (Romania)

Page 3: [23] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [23] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)

Page 3: [24] Formatted	Unknown	
-------------------------------	----------------	--

Romanian (Romania)

Page 3: [25] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [25] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [25] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)

Page 3: [26] Formatted	Unknown	
-------------------------------	----------------	--

Romanian (Romania)

Page 3: [27] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [27] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)

Page 3: [28] Formatted	Unknown	
-------------------------------	----------------	--

Romanian (Romania)

Page 3: [29] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 23:54:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania), Check spelling and grammar

Page 3: [29] Formatted	Ivana Černy	24.11.2013 20:25:00
-------------------------------	--------------------	----------------------------

No underline, Font color: Auto, Romanian (Romania)